

KING JAMES BIJBEL 1660

DEEL 2 NO. 15

Beschrijving in opdracht van het Statenbijbel Museum te Leerdam

26 MEI 2023
S. VAN DRIEL - NIEUWENHUIS
Asperen

De King James Bijbel 1660 Deel 2 OT t/m NT no. 15

Beginnend OT Klaagliederen Jeremia, Apocriefe boeken, NT.

De King James Version (KJV) van de Bijbel is een Engelse Bijbelvertaling uit 1611, gepubliceerd op last van koning Jacobus I van Engeland. Deze versie van de Bijbel was het werk van 54 geleerden en geestelijken, die meer dan zeven jaar samenwerkten in subcommissies van negen personen, de zogenoemde 'companies'. De vertalers grepen ook terug op de oorspronkelijke Hebreeuwse, Griekse en Aramese teksten. De King James Version is grotendeels gebaseerd op de Genève-bijbel uit 1599, welke op zijn beurt voor 80% de tekst van William Tyndales Nieuwe Testament uit 1534 bevat. De totstandkoming van de King James Version deed de Synode van Dordrecht (1618-1619) besluiten ook in Nederland tot een officiële Bijbelvertaling te komen, dit werd de Statenvertaling.

Algemeen

Maat: 45 x 31 cm

2 delen:

1^e Deel OT Genesis t/m Jeremia

2^e Deel Beginnend OT Klaagliederen Jeremia, Apocriefe boeken, NT.

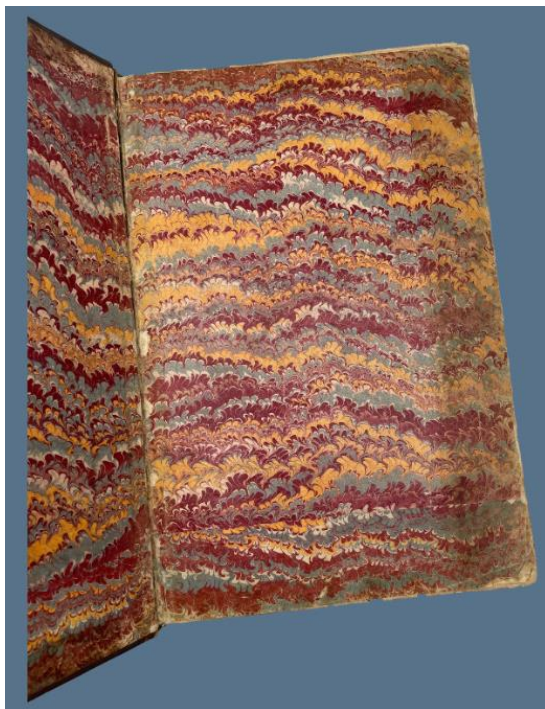
Band waarschijnlijk een Magnusband van rood Marokijn met gouden versiering en embleem op voor- en achterkant.

JHS is monogram van de naam van Jezus. Afgeleid van de eerste drie letters van de naam van Jezus, Iota-Eta-Sigma.

Gedrukt in 2 kolommen in Romeinse letter ingekaderd in rode lijnen met in de kant Schriftverwijzingen.

Goud op snee.

De begin- en eindpagina's gemarmerd papier.

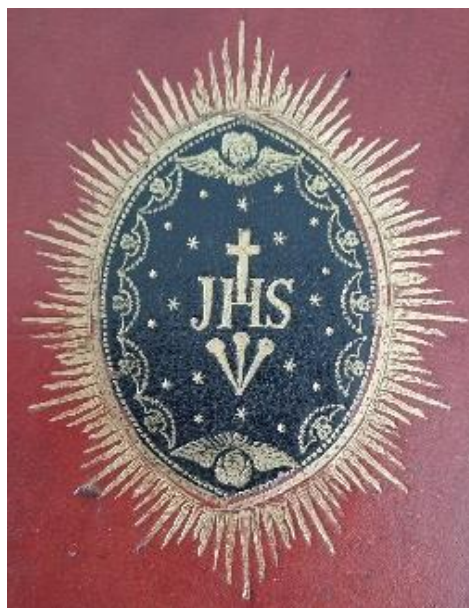

periode van grote onrust.

Drukker John Field en John Ogilby, Cambridge 1660

Eigenlijk was de Bijbel in 1659 gedrukt door John Field. John Ogilby kocht deze Bijbel op en heeft vele illustraties toegevoegd.

John Field (-1668)

De Bijbeltekst omvat:

OT de bladzijden 953 t/m 1103.

Apocriefe boeken de bladzijden 1 t/m 258.

NT de bladzijden 1 t/m 338.

Drukker John Field en John Ogilby, Cambridge 1660.

Extra's: 53 Dubbele paginagrootte prenten ingekaderd in rode lijnen. Bijgebonden.

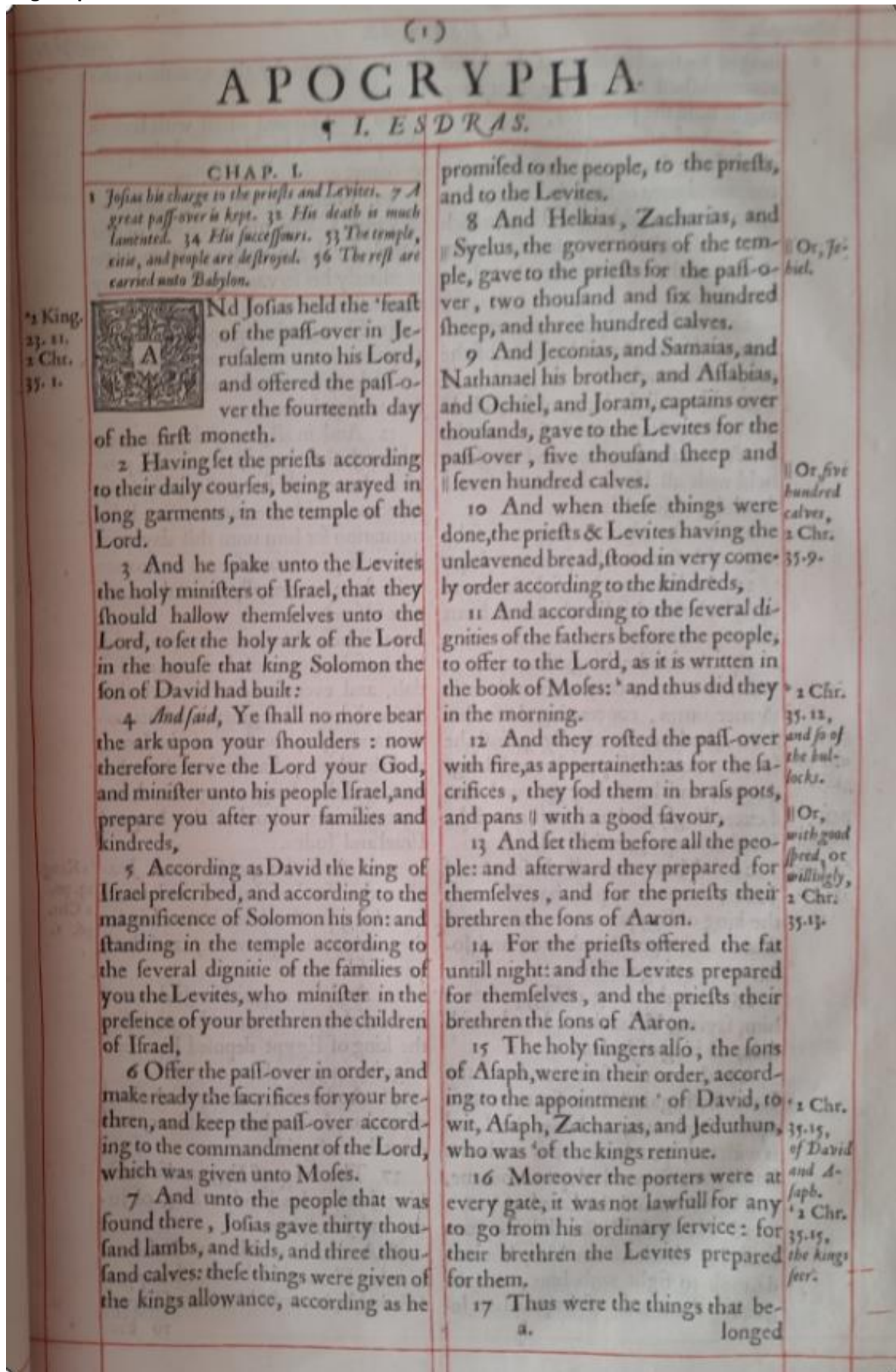
1 zeer grote kaart Jeruzalem (43x110cm) ingekaderd in rode lijnen Wenceslaus Hollar (1607-1677). Bijgebonden.

Bekend als the Restoration Bible om de terugkeer te herdenken van Charles II als koning op de troon na een

Hij was drukker in Londen en Cambridge. Oorspronkelijk was hij boekverkoper. In 1644 begon hij met drukken. In 1649 wordt hij benoemd als drukker van het Parlement. Eveneens werd hij benoemd tot drukker van Oliver Cromwell. In 1655 volgde zijn benoeming tot drukker van de universiteit van Cambridge. In diezelfde tijd kreeg hij het copyright om de bijbel te drukken. Daardoor heeft hij vele malen de Bijbel uit gegeven.

Bron:

[https://en.wikisource.org/wiki/A Dictionary of the Booksellers and Printers who Were at Work in England, Scotland and Ireland from 1641 to 1667/Field \(John\)](https://en.wikisource.org/wiki/A_Dictionary_of_the_Booksellers_and_Printers_who_Were_at_Work_in_England,_Scotland_and_Ireland_from_1641_to_1667/Field_(John))

APOCRYPHA

I. ESDRAS.

CHAP. I.

1 Josias his charge to the priests and Levites. 7 A great pass-over is kept. 32 His death is much lamented. 34 His successors. 33 The temple, cities, and people are destroyed. 36 The rest are carried unto Babylon.

*2 King.
23. 21.
2 Chr.
35. 1.*

And Josias held the feast of the pass-over in Jerusalem unto his Lord, and offered the pass-over the fourteenth day of the first moneth.

2 Having set the priests according to their daily courses, being arrayed in long garments, in the temple of the Lord.

3 And he spake unto the Levites the holy ministers of Israel, that they should hallow themselves unto the Lord, to set the holy ark of the Lord in the house that king Solomon the son of David had built:

4 *And said,* Ye shall no more bear the ark upon your shoulders: now therefore serve the Lord your God, and minister unto his people Israel, and prepare you after your families and kindreds,

5 According as David the king of Israel prescribed, and according to the magnificence of Solomon his son: and standing in the temple according to the several dignitie of the families of you the Levites, who minister in the presence of your brethren the children of Israel.

6 Offer the pass-over in order, and make ready the sacrifices for your brethren, and keep the pass-over according to the commandment of the Lord, which was given unto Moses.

7 And unto the people that was found there, Josias gave thirty thousand lambs, and kids, and three thousand calves: these things were given of the kings allowance, according as he

promised to the people, to the priests, and to the Levites.

8 And Helkias, Zacharias, and Syclus, the governours of the temple, gave to the priests for the pass-over, two thousand and six hundred sheep, and three hundred calves.

Or, Jehiel.

9 And Jeconias, and Samaias, and Nathanael his brother, and Aisabias, and Ochiel, and Joram, captains over thousands, gave to the Levites for the pass-over, five thousand sheep and seven hundred calves.

*Or, five hundred calves.
2 Chr.
35. 9.*

10 And when these things were done, the priests & Levites having the unleavened bread, stood in very comely order according to the kindreds,

11 And according to the several dignities of the fathers before the people, to offer to the Lord, as it is written in the book of Moses: and thus did they in the morning.

*2 Chr.
35. 12,
and so of the bullocks.*

12 And they roasted the pass-over with fire, as appertaineth: as for the sacrifices, they sod them in bras pots, and pans with a good favour,

*Or, with good speed, or willingly.
2 Chr.
35. 13.*

13 And set them before all the people: and afterward they prepared for themselves, and for the priests their brethren the sons of Aaron.

14 For the priests offered the fat untill night: and the Levites prepared for themselves, and the priests their brethren the sons of Aaron.

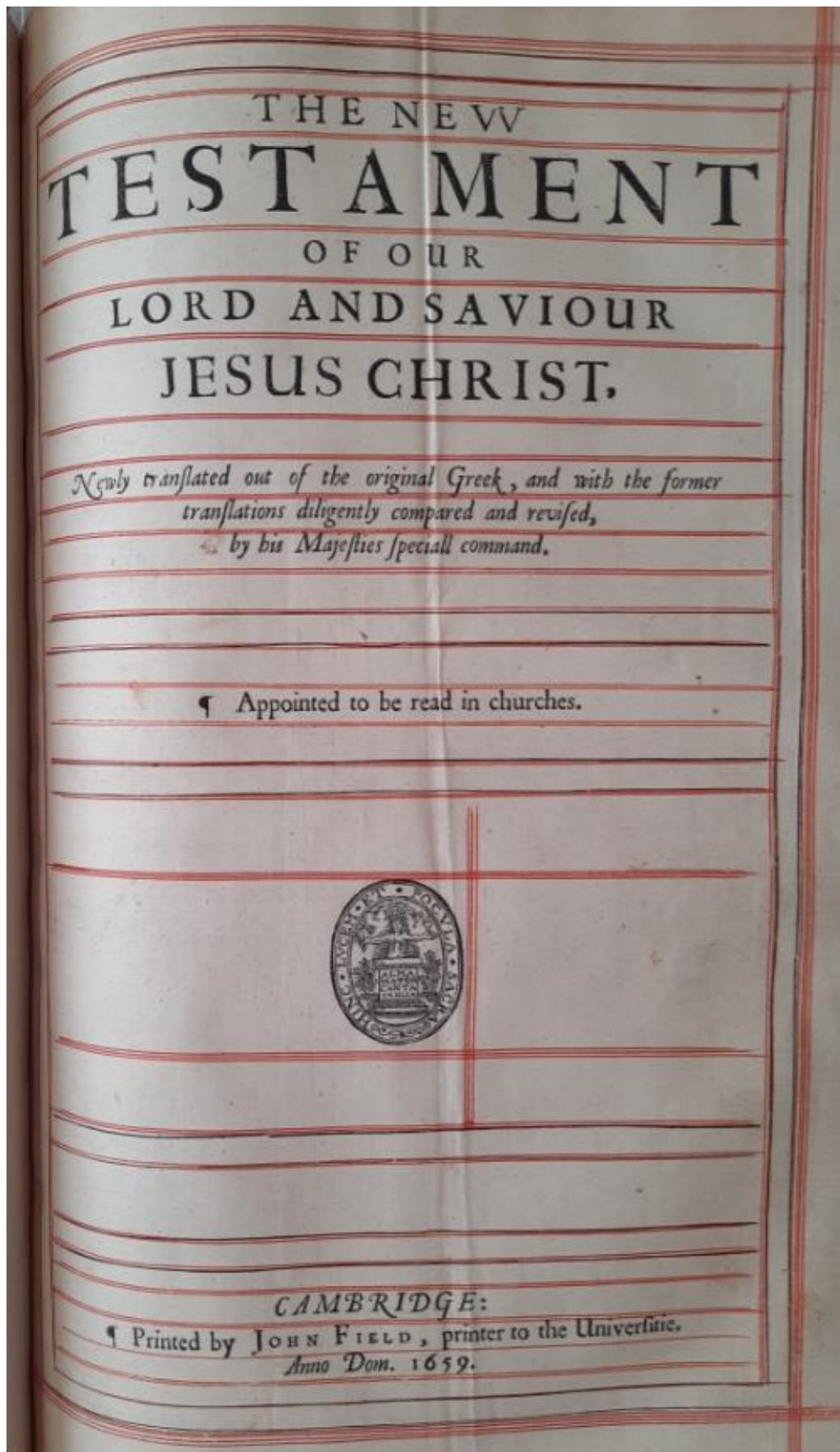
15 The holy singers also, the sons of Asaph, were in their order, according to the appointment of David, to wit, Asaph, Zacharias, and Jeduthun, who was of the kings retinue.

*2 Chr.
35. 15,
of David and Asaph.*

16 Moreover the porters were at every gate, it was not lawfull for any to go from his ordinary service: for their brethren the Levites prepared for them.

*2 Chr.
35. 15,
the kings ser.*

17 Thus were the things that belonged

Het embleem aan het eind van OT blz. 1103 en Apocriefe boeken en op het titelblad Nieuwe Testament

Het drukkersmerk wordt gebruikt door de drukkers van de Universiteit van Cambridge. In 1655 was John Field, drukker van deze King Jamesbijbel, benoemd tot Universteitsdrukker Cambridge.

In de buitenring zien we het motto *lucem et pocula sacra*, Latijn voor: Vanaf deze plaats krijgen we verlichting en waardevolle kennis.

In het midden zien we sokkel, waarop staat Alma Mater Cantabrigia, Latijn voor: De voedende moeder van Cambridge. Vanuit de sokkel zien we de naakte voedende moeder omhoogkomen.

Zij draagt een krans op loshangend haar, en daarboven op een muurkroon. Een muurkroon is een kroon die gemodelleerd is naar een of kasteel. Een heraldische kroon in vorm van een muurkroon dient

als symbool van een republiek of stadstaat, als tegensymbool van de monarchistische koningskroon. In haar linkerhand heeft zij een kelk waarmee ze druppels uit de wolk opvangt als symbool van levensonderhoud. Met haar rechterhand heeft zij de zon vast als symbool voor verlichting.

De twee olijfbomen staan symbool voor vrede, liefde en trouw

door

van

Hinc

fort
de
vaak

John Ogilby (1600 - 1676)

Ogilby werd geboren in de buurt van Dundee maar woonde vanaf zijn zesde in Londen. In Engeland ging hij aan de slag als vertaler naar het Engels van klassieke auteurs als Vergilius, Homerus en Aesopus wiens fabels hij vertaalde. Hij oogstte ook lof voor zijn verslag van de kroning van Karel II.

Na de grote brand van Londen in 1666, waarin hij zijn huis en boeken verloor, ging Ogilby aan de slag als kaartenmaker. Aanvankelijk baseerde hij zich op bestaande kaarten, maar geleidelijk aan begon hij met het uitgeven van nieuw gemaakte kaarten. Zijn grootste project, Britannia, was het maken van een grote atlas van Engeland. Bekend hierin was een verzameling van honderd routekaarten die op nauwkeurige wijze de reisweg tussen verschillende Engelse steden weergaven, met aanduiding van de exacte afstand en zelfs de steilte van de weg.

Met de hulp van zijn stiefkleinzoon William Morgan en landmeter,

wiskundige en astronoom William Leybourn maakte hij een kaart van Londen op schaal 1/1200 die voor het eerst in druk verscheen in januari 1677, enkele maanden na de dood van Ogilby. Het was toen de meest gedetailleerde stadskaat van Londen die een iconografisch (een realistische plattegrond) beeld gaf van de stad in wederopbouw.

Zijn werk leverde hem de titel op van koninklijk cartograaf. Hij werd begraven in St. Bride's kerk, waar de Londense drukkers werden begraven

Bron: Wikipedia

Kaarten

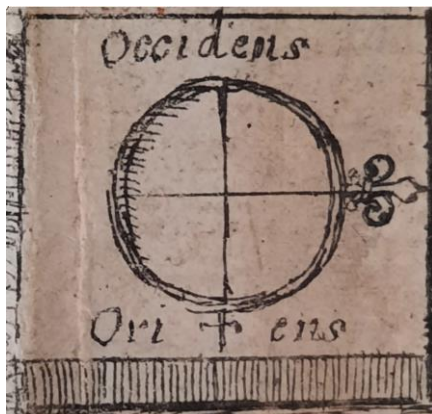
Eén kaart voor het titelblad Nieuwe Testament door Wenceslaus Hollar ingekaderd in rode lijnen.

Een zeer grote uitvouwbare kaart (43x110cm) van Jeruzalem gedateerd 1660.

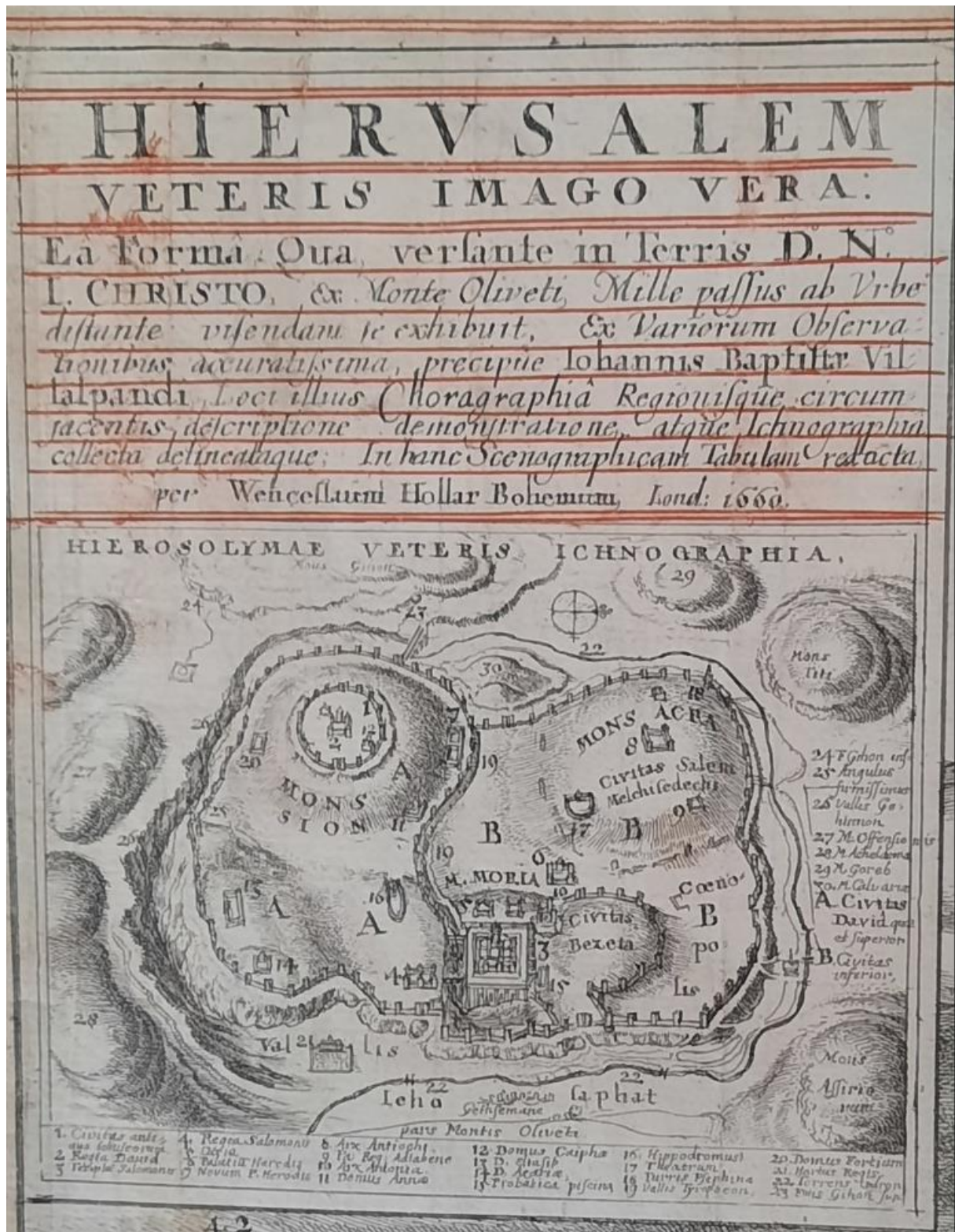

Met rechtsboven een legenda.

Midden onder op de kaart een kompas.

Linksboven ingekaderd een vogelvluchtk kaart van de oude stad Jeruzalem gebaseerd op de Jeruzalemkaart van Villalpando gegraveerd door Hollar 1660

Juan Baptista Villalpando (1552-1608)

Villalpando , was een Spaanse jezuïet, wiskundige en architect. Villalpando studeerde geometrie en architectuur bij Juan de Herrera, de architect van Filips II van Spanje. Na zijn inwijding als jezuïet wijdde hij zich volledig aan de exegese van het Oude Testament. Ook schreef hij theoretische traktaten over zwaartekracht, geometrie en architectuur. Op architecturaal vlak leverde Villalpando zijn bijdrage met de kathedraal in Baeza en de San Hermenegildo-kerk in Sevilla. Meest gekend is hij door zijn Ezechiël Explanaciones. Deze tekst bevat een reconstructie van de Tempel van Salomo en beschrijvingen van Jeruzalem, allen gebaseerd op de visioenen van Ezechiël, hoofdstukken 40 t/m 48, die werd gepubliceerd met de steun van Philip II.

Naast zijn hoofdbron, de Bijbel, maakte hij ook gebruik van de geschriften van Romeinse, Joodse en Christelijke geleerden. Toch wijkt de kaart sterk af van de Bijbelse en Joodse tradities. Deze kaart komt totaal niet met de werkelijkheid overeen. Toch werd juist deze plattegrond aan het eind van de 17^e eeuw veel nagetekend en bijgebonden in vele Bijbijbeluitgaven.

Wenceslaus Hollar (1607-1677)

Václav Hollar, bekend als Wenceslaus, Wenceslas of Wenzel Hollar (in Duitsland) (13 juli 1607 – 25 maart 1677), was een Boheems etser. Hij is geboren in Praag, bracht een groot deel van zijn leven door in Engeland, en stierf in Londen, waar hij begraven werd in Saint Margaret's Church, Westminster.

Hij was tekenaar, graveur (prentmaker), etser, reproductiegraveur, schilder en leerling van Mattheus Merian. Bekend is dat hij in 1634 in Nederland is geweest.

Bron: RKD

De 53 dubbele paginagrootte Bijbelse gravures geplaatst voor het bladzijde nummer

<u>Prent no. 1 Het visioen van Ezechiël</u>	OT 1009
Inventor Nicolaes de Bruyn (1571-1656)	
<u>Prent no. 2 Drie jongelingen in de brandende oven</u>	1031
Inventor Nicolaes de Bruyn (1571-1656)	
<u>Prent no. 3 Hosea en de overspelige vrouw</u>	1049
Inventor Nicolaes de Bruyn (1571-1656). Inventor Gilles van Coninxloo (II) (1544-1607)	
<u>Prent no. 4 Jona in en uit de walvis</u>	1071
Inventor Maerten de Vos (1532-1603). Wierix (II) naar een prent (ca. 1552- ca. 1604)	
<u>Prent no. 5 Tobias en de engel in een landschap met regenboog en herders</u>	Apo 63
Inventor Peter Paul Rubens (1577-1640). Schelte Adamsz. Bolswert (ca. 1586-1659) naar prent van	
<u>Prent no. 6 De vier evangelisten</u>	NT 1
Inventor Pieter de Jode I (1573-1634)	
<u>Prent no. 7 Aanbidding door de wijzen uit het Oosten</u>	3
Inventor Peter Paul Rubens (1577-1640). Lucas Vorsterman (1595-1675) naar prent van	
<u>Prent no. 8 De Vlucht naar Egypte</u>	3
Inventor Jacob Jordaens (I) (1593-1678). Paulus Pontius naar prent van (1603-1685)	
<u>Prent no. 9 De kindermoord te Bethlehem</u>	3
Inventor Jacopo Tintoretto (1518-1594). Sculpsit Geertruydt Roghman (1625- na 1651)	
<u>Prent no. 10 Johannes de Doper in de woestijn (moeraslandschap)</u>	3
Inventor Gilles de Hondecoeter (ca. 1575-1638). Sculpsit Jan van Londerseel (1570/1575-1624)	
<u>Prent no. 11 De doop van Christus</u>	3
Inventor Maerten de Vos (1532-1603). Wierix (II) naar een prent (ca. 1552- ca. 1604)	
<u>Prent no. 12 Christus en de centurio</u>	9
Inventor Nicolaes de Bruyn (1571-1656)	
<u>Prent no. 13 De gelijkenis van het onkruid tussen de tarwe</u>	19
Inventor Abraham Bloemaert (1564 – 1651)	
<u>Prent no. 14 De gelijkenis van de werkers in de wijngaard</u>	29
Inventor David Vinckboons I (1576- 1631-1633). Sculpsit Jan van Londerseel (1570/1575 -1624)	

<u>Prent no. 15 Christus verdrijft met een zweep de handelaren en geldwisselaars uit de tempel</u>	31
Inventor Maerten de Vos (1532-1603). Jacques de Bie (1581-na 1637) naar prent van	
<u>Prent no. 16 Christus in debat met de farizeeën over de belasting aan de keizer</u>	33
Inventor Peter Paul Rubens (1577-1640). Lucas Vorsterman (1595-1675) naar prent van. Pieter de Jode (II) (1606-1674/1694) naar prent van	
<u>Prent no. 17 Scheiden van de schapen en de bokken en het laatste oordeel</u>	37
Inventor Maerten de Vos (1532-1603)	
<u>Prent no. 18 Het laatste Avondmaal</u>	39
Inventor Abraham van Diepenbeeck (1596-1675)	
<u>Prent no. 19 Gevangenneming van Christus</u>	39
Inventor Nicolaes de Bruyn (1571-1656)	
<u>Prent no. 20 Christus voor Kajafas</u>	41
Inventor Jacob Jordaens (I) (1593-1678), Marinus Robyn van der Goes (ca. 1606-1639) naar prent van	
<u>Prent no. 21 Christus voor Pilatus</u>	43
Inventor Jacob Jordaens (I) (1593-1678). Jacob Neefs (1610-na 1660) naar prent van	
<u>Prent no. 22 Doornenkoning</u>	43
Inventor Abraham van Diepenbeeck (1596-1675). Pieter de Bailliu (1613-1660) naar prent van	
<u>Prent no. 23 Graflegging van Christus</u>	43
Inventor Peter Paul Rubens (1577-1640). Hans Witdoeck (1615-na 1642) naar prent van. Schelte Adamsz. Bolswert naar prent van (ca. 1586-1659)	
<u>Prent no. 24 De opstanding van Christus</u>	45
Inventor Peter Paul Rubens (1577-1640). Schelte Adamsz. Bolswert naar prent van (ca. 1586-1659)	
<u>Prent no. 25 Christus en de discipelen in het korenveld</u>	47
Inventor David Vinckboons I (1576- 1631-1633). Sculpsit Jan van Londerseel (1570/1575--1624)	
<u>Prent no. 26 Christus in de hof van Gethsemané</u>	67
Inventor Maerten de Vos (1532-1603). Cornelis Galle (I) (1576-1650) naar prent van	
<u>Prent no. 27 De aanbidding van de herders</u>	77
Inventor Peter Paul Rubens (1577-1640). Lucas Vorsterman (1595-1675) naar prent van	
<u>Prent no. 28 Wonderbaarlijke visvangst</u>	81
Inventor Maerten de Vos (1532-1603). Cornelis Galle (I) (1576-1650) naar prent van	
<u>Prent no. 29 De barmhartige Samaritaan</u>	93
Inventor Peter Paul Rubens (1577-1640). Schelte Adamsz. Bolswert (ca. 1586-1659) naar prent van	

<u>Prent no. 30 Christus in het huis van Maria en Martha</u>	95
Inventor Maerten de Vos (1532-1603). Raphaël Sadeler (I) (1560- ca. 1632) naar prent van	
<u>Prent no. 31 Landschap met Christus die een demon uitdrijft bij een stomme man</u>	97
Inventor David Vinckboons I (1576- 1631-1633). Sculpsit Jan van Londerseel (1570/1575 -1624)	
<u>Prent no. 32 De verloren zoon bij de varkens</u>	103
Inventor Crispijn van den Broeck (ca 1523- ca 1591). Hans (Jan) Collaert I (ca. 1530-1580) naar prent van	
<u>Prent no. 33 Roeping van Zacheüs</u>	109
Inventor David Vinckboons I (1576- 1631-1633), Nicolaes de Bruyn (1571-1656) naar prent van	
<u>Prent no. 34 De verloochening door Petrus</u>	113
Anoniem	
<u>Prent no. 35 Christus gekruisigd</u>	117
Inventor Abraham van Diepenbeek (1596-1675)	
<u>Prent no. 36 Christus van het kruis genomen</u>	117
Inventor Abraham van Diepenbeek (1596-1675). Cornelis Galle II (1615-1678) naar prent van	
<u>Prent no. 37 Vrouwen bij het lege graf</u>	119
Inventor Peter Paul Rubens (1577-1640). Lucas Vorsterman (1595-1675) naar prent van	
<u>Prent no. 38 Emmaüsgangers</u>	119
Anoniem	
<u>Prent no. 39 Maaltijd in Emmaüs</u>	119
Inventor Peter Paul Rubens (1577-1640). Inventor Maerten de Vos (1532-1603). Willem Isaacsz. van Swanenburg (1580-1612) naar prent van. Pieter van Sompel (ca 1600- na 1643) naar prent van	
<u>Prent no. 40 De prediking van Johannes de Doper</u>	121
Inventor Nicolaes de Bruyn (1571-1656)	
<u>Prent no. 41 Christus en de Samaritaanse vrouw</u>	125
Inventor Maerten de Vos (1532-1603). Jan-Baptist Barbé (1578-1649) naar prent van. Sculpsit Wolfgang Hart	
<u>Prent no. 42 Christus en de overspelige vrouw</u>	133
Inventor Maerten de Vos (1532-1603). Jan-Baptist Barbé (1578-1649) naar prent van	
<u>Prent no. 43 Christus geneest een blinde</u>	135
Inventor Nicolaes de Bruyn (1571-1656). Inventor Gilles van Coninxloo (II) (1544-1607). Nicolaes de Bruyn (1571-1656) naar prent van. Sculpsit Jan van Londerseel (1570/1575--1624)	

<u>Prent no. 44 Christus als de goede Herder</u>	137
Inventor Maerten de Vos (1532-1603). Julius Goltzius (ca. 1555-na 1601) naar prent van	
<u>Prent no. 45 Opwekking van Lazarus</u>	139
Inventor Abraham Bloemaert (1564 – 1651). Jan Harmensz. Muller naar prent van	
<u>Prent no. 46 De geseling van Christus</u>	151
Inventor Abraham van Diepenbeek (1596-1675). Inventor Erasmus Quellinus I (1584-1640). Pieter de Bailliu (1613-1660) naar prent van	
<u>Prent no. 47 Christus aan het volk getoond (Ecce Homo)</u>	151
Inventor Maerten de Vos (1532-1603). Jan-Baptist Barbé (1578-1649) naar prent van	
<u>Prent no. 48 Kruisdraging</u>	151
Inventor Jacob Jordaens (I) (1593-1678). Alexander Voet I naar prent van (ca. 1610-1689). Schelte Adamsz. Bolswert (ca. 1586-1659) naar prent van. Anthony van Dyck (1599-1641) naar schilderij van. Jan van den Hoecke (1611-1651) naar schilderij van	
<u>Prent no. 49 Christus aan het kruis</u>	151
Inventor Abraham van Diepenbeek (1596-1675). Paulus Pontius (1603-1685) naar prent van	
<u>Prent no. 50 Christus verschijnt als tuinman aan Maria Magdalena</u>	153
Inventor Gerard Seghers (1591-1651). Jacob Neefs (1610-na 1660) naar prent van	
<u>Prent no. 51 Christus Hemelvaart</u>	155
Inventor Abraham van Diepenbeek (1596-1675). Schelte Adamsz. Bolswert (ca. 1586-1659) naar prent van. Peter Paul Rubens (1577-1640 naar een schilderij van	
<u>Prent no. 52 De doop van de Etiopische kamerling door Filippus</u>	167
Inventor Nicolaes de Bruyn (1571-1656). Inventor Gilles van Coninxloo (II) (1544-1607)	
<u>Prent no. 53 Bekering van Paulus</u>	169
Inventor Karel van Mander (1548-1606). Sculpsit Jacob (Jacques) de Gheyn II (1565-1629). Hugo de Groot tekstschrjver (1583-1645).	

Inventors en Graveurs in alfabetische volgorde:

Bailliu, Pieter de (1613-1660)

Pieter werd te Antwerpen gedoopt op 1 mei 1613 in de kathedraal als zoon van Bernard de Balliu/Ballieul and Agneta Jacobs. In 1640 trouwde hij Elisabeth van Engelen. Zij kregen 5 kinderen. Hij was leerling van oa Schelte Adamsz. Bolswert en Pieter de Jode (I). In 1629 werd hij vrijmeester in het St. Lukasgilde.

Van 1631 tot 1637 werkte hij in Rome om in 1640 weer terug te keren naar Antwerpen, waar hij in 1660 overleed.

Barbé, Jean-Baptist (1578-1649)

Barbé werd geboren in 1578 te Antwerpen als zoon van Antoine Barbé en Joanne Ceels. Zijn vader was componist en organist in Antwerpen. In 1595 werd Jan-Baptist leerling bij Philippe Galle. In 1605 ging hij naar Rome en trok vervolgens naar Frankrijk. In 1610 keerde hij terug naar Antwerpen, waar hij meester werd in het St. Lucasgilde en in 1627 deken. In 1620 trouwde hij met Christina Wierix. Dochter van Hiëronymus Wierix die in 1619 was overleden. Kort na zijn huwelijk confisqueerde hij de Durer-prenten uit het huis van zijn schoonvader. In 1635 ging hij nog verder door de koperen platen van de Wierix-familie onder zijn hoede te nemen. Zijn schoonzuster Cecilia Wierix wilde weleens de financiële balans opmaken, waarop hij haar gek liet verklaren.

Bie, Jaques de (1581-na 1637)

Jacques de Bie werd in 1581 te Antwerpen geboren. In 1584 werd hij leerling in het St. Lucasgilde te Antwerpen en in 1607 meester.

Van 1611 – 1615 werkte hij in Brussel voor hertog Karel van Aerschot.

In Arnhem werkte hij van 1615 – 1620 om daarna terug te keren naar Antwerpen tot 1634.

Antwerpen 1620-09-26 - 1634

In 1634 tot 1637 is hij werkzaam in Parijs.

Bloemaert, Abraham (1564-1651)

Abraham Cornelisz. Bloemaert geboren te Gorinchem 25 december 1564 of 1566 en overleden te Utrecht 27 januari 1651. Hij geldt als een belangrijke exponent van het Noord-Nederlandse maniërisme.

Abraham Bloemaert werd in eerste instantie opgeleid door zijn vader Cornelis Bloemaert, die beeldhouwer en architect was.

Van 1581 tot ongeveer 1585 verbleef hij in Parijs als leerling van ene Jean Bassot en van Hiëronymus Francken. Na een korte periode in Fontainebleau keerde hij naar Utrecht terug. Hier verbleef hij tot zijn dood, met uitzondering van de jaren 1591 tot en met 1593, die hij in Amsterdam doorbracht. Daar trouwde hij in 1592 met de Utrechtse Judith van Schonenburch, die in 1599 kinderloos stierf.

Hij hertrouwde in 1600 met Gerarda de Roij, die hem minstens acht kinderen schonk. In 1611 was hij een van de oprichters van het Utrechtse schilders gilde Sint-Lucas, waarvoor hij in 1618 de functie van deken bekleedde. Samen met Paulus Moreelse begon hij in 1612 een tekenacademie. Bloemaert deed goede zaken, want in 1617 kocht hij een groot huis aan het Mariakerkhof, het centrum van de katholieke gemeenschap in Utrecht. Ondanks zijn welstand zou hij, in tegenstelling tot de protestant Moreelse, nooit een rol spelen in de Utrechtse politiek. Wel leverde zijn katholieke geloofsovertuiging hem verschillende opdrachten op uit de zuidelijke Nederlanden.

Bloemaert had goede contacten in de intellectuele wereld. Tot zijn vriendenkring behoorde de Utrechtse oudheidkenner Aernout van Buchel. Bloemaerts studio werd in 1626 bezocht door Elizabeth Stuart, de vroegere koningin van Bohemen, en het volgende jaar door Rubens.

Bloemaert moet een begenadigd leraar zijn geweest, want zijn vier zonen (waaronder Adriaen Bloemaert) werden schilder en hij leidde een groot aantal anderen op. Vanwege zijn vele bekend geworden leerlingen wordt hij wel de vader van de 17e-eeuwse Utrechtse schilderschool genoemd. Bloemaert werd begraven in de Catharijnekerk in Utrecht.

Van Bloemaert zijn niet alleen zo'n 200 schilderijen bekend, maar ook ongeveer 1000 tekeningen en 600 gravures. Hij schilderde vooral landschappen, mythologische en Bijbelse voorstellingen, maar daarnaast ook pastorale genrestukken. Hij gebruikte stralende kleuren, en zijn figuren zijn royaal en elegant.

Aanvankelijk schilderde Bloemaert zijn historiestukken in een uiterst maniëristische stijl, verwant aan die van Cornelis van Haarlem en Joachim Wtewael. Zijn landschappen waren echter meer op de Vlaamse traditie geënt. Vanaf ca. 1600 treedt een mild classicisme op in zijn werk, vergelijkbaar met dat van Hendrick Goltzius in Haarlem. Via zijn leerlingen die naar Italië hadden gereisd maakte hij vervolgens kennis met het clair-obscur van Caravaggio. Na een korte Caravaggistische periode in de vroege jaren 1620 (zoals 'De Emmaüsgangers' uit 1622, dat zich bevindt in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van België in Brussel) werd zijn schilderstijl ten slotte steeds gladder en gelijkmatiger, zodat zijn latere schilderijen gerekend kunnen worden tot het classicisme, al wist hij zijn zwierige penseel nooit helemaal in te binden.

Dankzij gravures van zijn zoons kende Bloemaerts werk een grote verspreiding, en zijn tekeningen dienden tot in de negentiende eeuw als studiemateriaal.

Bolswert, Schelte Adamsz. (omstreeks 1586-1659)

Schelte Adamszoon Bolswert is geboren omstreeks 1586 in het Friese stadje Bolsward. Net als zijn oudere broer Boëtius is hij graveur. Zijn naam komt voor het eerst voor in twee documenten uit 1611, waarin hij 'plaetsnijder' wordt genoemd. Rond het midden van de jaren 1610 moet hij van Amsterdam naar Antwerpen zijn vertrokken. In 1617 werkt Schelte voor de boekdrukkerij Plantijn, waar Balthasar I Moretus in die tijd de leiding heeft. In 1625/26 verwerft Schelte het meesterschap aan de Sint-Lucasgilde en na een kort verblijf in Brussel vestigt hij zich definitief te Antwerpen. In de tweede helft van de jaren 1620 begint Schelte voor Rubens te werken, onder wiens toezicht hij ten minste vier gravures maakte. In totaal heeft Schelte rond de tachtig prenten naar ontwerp van Rubens gegraveerd. Daarnaast heeft hij gewerkt voor diverse andere Antwerpse schilders, onder wie Jacob Jordaens, Gerard Seghers en Theodoor Rombouts. Schelte wordt beschouwd als een van de meestbegaafde graveurs uit de Rubensschool.

Wanneer een opgeleide graveur in het Rubensatelier kwam werken, kreeg die toch nog een herscholing van Rubens, om aan zijn vereisten te kunnen voldoen. Bij Schelte was dit blijkbaar niet meer nodig. Zijn gravures gaven uiting aan een ongelooflijke detaillering en waren aldus uiterst accuraat aan het origineel, tevens het feit dat Schelte de tonaliteit tot een mooie vertaling bracht en dat de schilderachtige tendens van het schilderij er ook in terug te vinden was, zorgde ervoor dat Schelte enorm veel respect genoot van Rubens. Het feit dat Schelte eigenlijk al het meesterschap had verworven en dan pas in dienst van Rubens is gaan werken is een anomalie in Rubens keuze van graveurs. Normaal gezien prefereerde hij iemand die nog niet zo lang met het vak bezig was, zodat de graveur in kwestie nog kneedbaar was. Het is aannemelijk dat Schelte zijn eigen visie al helemaal had ontwikkeld en aldus toch wel een eigen stijl zou kunnen hebben gehanteerd in de gravures.

Het grafisch oeuvre van Schelte Adamsz. Bolswert bestaat uit maar liefst 345 prenten.

Broeck, Crispijn van den (ca. 1523-ca. 1591)

Hij werd geboren in Mechelen. Zijn vader Jan van den Broeck was schilder, zijn drie zonen Willem, Crispijn en Hendrik traden in hun vaders voetspoor. Crispijn heeft waarschijnlijk les gekregen van zijn vader en van Frans Floris.

Hij werd als kunstmeester lid van het Antwerpse Gilde van Sint Lucas in 1555–6. In 1559 verhuisde hij naar Antwerpen, waar hij in 1561 een stuk land kocht in de Gasthuisbeemden, een nieuwe wijk waar ook Frans Floris en Hieronymus Cock kwamen te wonen.

Hij trouwde voor 1558 met Barbara de Bruyne.

In Antwerpen werkte hij onder meer samen met Frans Floris tot aan diens dood in 1570. Volgens Karel van Mander hebben Van den Broeck en Frans Pourbus (I) een altaarstuk voor de Grand-Prior van Spanje voltooid, dat ten tijde van het overlijden van Floris nog niet klaar was.

Vanaf 1566 maakte hij kopergravures ter illustratie van boeken die door Christoffel Plantijn werden gedrukt, zoals werk van de Spaanse theoloog Benedictus Arias Montanus.

Hij ontwierp ook de decoraties die gebruikt werden bij de intocht van Aartshertogin Anna van Oostenrijk (1570) en de Hertog van Anjou (1582).

Tussen 1585 en 1588 werkte Van den Broeck in Middelburg.

Van Mander vermeldde dat Crispijn van den Broeck ook een goed uitvinder en architect was.

Een van zijn leerlingen is zijn dochter Barbara (1560-?) die hij lessen in graveren heeft gegeven. Een andere leerling is Gillis Mostaert (1528-1598).

De schilder stierf, vermoedelijk in Antwerpen, in 1590 of uiterlijk op 6 februari 1591.

Collaert I, Hans (Jan) (ca. 1530-1580)

Hans Collaert was een Vlaams prentkunstenaar, tekenaar, glasschilder en wandtapijt-ontwerper. Hij was zoon van de Brusselse tapijtontwerper Jannen Collaert. Hij trouwde met Anna van der Heyden, met wie hij 4 kinderen kreeg. Hij was de vader van Jan Collaert II en Adrian Collaert. Zij trouwden beiden met dochters van Philip Galle, ook een graveur. Hij heeft in Rome zijn kunst vervolledigd. Hij overleed in 1580 te Antwerpen.

Diepenbeeck, Abraham van (1596-1675)

Abraham van Diepenbeeck werd gedoopt in 's-Hertogenbosch op 9 mei 1596. Gedurende zijn periode in 's-Hertogenbosch werd hij door zijn vader, Jean Roelofszone van Diepenbeeck, opgeleid tot glasschilder. In 1621 vestigde hij zich in Antwerpen, waar hij zijn eerste successen behaalde als schilder van kerkraden, o.a. in de kathedraal en de Sint-Pauluskerk. Na een klassieke studie werd hij een van de beste leerlingen en assistenten van Rubens. Hij specialiseerde zich in historiestukken en portretten. In 1638 werd hij toegelaten tot de Antwerpse Sint-Lucasgilde en in 1641 werd hij hoofd van de Antwerpse academie. Pas na een reis naar Italië legde hij zich voornamelijk toe op het schilderen in olieverf en tekenen. Tot deze tekeningen behoren de 58 voorstellingen gegraveerd door Cornelis Bloemaert voor het boek *Tableaux du Temple des Muses* van de Abbé de Marolles. Tijdens het bewind van Karel I was hij in Engeland. Hier schilderde hij de portretten van de eerste hertog van Newcastle en zijn gezin.

Verder werkte hij o.a. in Parijs, Fontainebleau en Den Haag.

Volgens Meyssens (1649), De Bie (1661), De Piles (1677), Von Sandrart (1675-1679), Max Rooses (1888), Hairs (1977), Steadman (1982), Balis (1993) en Vlieghe (1998) was Abraham van Diepenbeeck een leerling van Rubens.

Verskillende bronnen geven aan dat Abraham van Diepenbeeck méér dan een gewone leerling van Rubens was. Zo zou hij in 1626-1627, net als andere ateliermedewerkers van Rubens, een van de uitvoerders zijn geweest van de kartons op doek voor de tapijtreeks 'De Verheerlijking van de Eucharistie'. Dit was een grote opdracht die het atelier van Rubens gekregen had van de Infante Isabella.

In juni 1637 trouwde Abraham met Catharina Heuvick met wie hij 8 kinderen kreeg. Na haar dood hertrouwde hij met Anne van der Dort met wie hij nog 4 kinderen kreeg. Hij werd begraven te Antwerpen op 31 december 1675.

Dyck, Anthony van (1599-1641)

Anthony van Dyck, (Antwerpen, 22 maart 1599 – Londen, 9 december 1641)

Van Dyck werd geboren in 'Den Berendans' in Antwerpen. Het gezin was zeer welvarend. Maar na 1610 kwamen er problemen. De florerende handelaarsfamilie was een moederloos gezin met serieuze problemen geworden. Reeds vroeg kwam Anthony's talent om te tekenen tot uiting. Als tienjarige jongen ging Anthony in 1609 in de leer bij Hendrik van Balen, kunstschilder en opperdeken van het Sint Lucasgilde. Van Balen had zijn atelier in het huis 'Den Wildeman'. Rubens had in zijn atelier liever vaardige medewerkers, die elders het vak al hadden geleerd. Gewoonlijk duurde een scholing drie tot vier jaar. Anthony vroegste portret, een zeventigjarige man, dateert van 1613, toen hij veertien jaar was. In 1615 werd hij een onafhankelijk kunstschilder, maar pas in 1618 kreeg Antoon officieel de titel 'meester'. Hij had een eigen werkplaats in 'Den Dom van Ceulen' aan de Lange Minderbroederstraat. In zijn jongere jaren was hij een van de favoriete medewerkers van Peter Paul Rubens, naast Jacob Jordaens en nog enkele anderen. Al voor 1617 werkten Van Dyck en Rubens samen aan een project en in de loop van 1617 werd van Dyck Rubens' medewerker. In 1620 kreeg Rubens de opdracht het plafond te decoreren van de Jezuïetenkerk Sint-Carolus Borromeus en Van Dyck kreeg de leiding over het team van uitvoerders. Van Dyck bezat een uitzonderlijke werkkracht. Een jonge vrouw, van wie verder weinig bekend is, schonk hem in deze eerste Antwerpse periode een dochter, Maria Theresia. Zijn zussen hebben het meisje opgevoed. Zij huwde met Gabriël Essers, die later drost van Boechout werd. Omstreeks 1620 wist Van Dyck Rubens op technisch vlak te evenaren. De dominante sociale en artistieke positie van Rubens in Antwerpen, een stad die zich in een periode van economische achteruitgang bevond, verklaart wellicht waarom van Dyck een groot deel van zijn carrière in Engeland en Italië verbleef.

In 1620 ging hij voor het eerst naar Engeland. In 1621 ging hij naar Italië, waar hij zes jaar verbleef, en er de Italiaanse schilders uit de renaissance bestudeerde. Van Dyck had, in tegenstelling tot Rubens, weinig belangstelling voor de antieke kunst, dat blijkt uit zijn 'Italiaanse schetsboek'. 'Hij was geen erudiet schilder in de renaissancistische traditie'.

Hij keerde in 1627 terug naar Antwerpen, z'n zuster Cornelia was kort daarvoor in september 1627 overleden. Van Dyck maakte zelf zijn testament en trad toe tot de 'Sodaliteit van de bejaerde Jongmans', een lekenbroederschap, gesticht door de jezuiten. Hij werd hofschilder van aartshertogin Isabella. Van Dyck ging twee keer naar de Verenigde Provinciën, die in oorlog waren met de Zuidelijke Nederlanden. Hij schilderde in Den Haag de portretten van prins Frederik Hendrik van Oranje, zijn vrouw Amalia van Solms en hun zoon Willem. Voor de prins schilderde hij Amaryllis en Mirtillo en Rinaldo en Armida. Van Dyck kreeg goed betaald en legde zelf ook een mooie collectie schilderijen aan, waaronder werken van Titiaan.

Zijn reputatie kwam koning Karel I van Engeland ter ore, die hem naar Engeland haalde, waar hij in korte tijd erg beroemd werd. De koning kon Van Dyck goed gebruiken voor de uitbeelding en promotie van zijn visie op absoluut koningschap. Hij werd in april 1632 geridderd (net als Rubens in 1630), werd hofschilder en kreeg (in theorie) 200 pond per jaar en zou daarnaast goed betaald worden voor zijn schilderijen. In juli 1632 werd hij geridderd waarbij hij de titel sir ontving. In 1633 werd hij benoemd tot hofschilder van de koning. In april 1633 kreeg hij van de koning een gouden ketting met een medaille. Hij kreeg een jaarsalaris van 200 pond, een honorarium voor portretten van de koninklijke familie, een eigen huis met atelier in Blackfriars, mocht gebruikmaken van Eltham Palace en trouwde in 1639 Mary, de dochter van Lord Ruthven. Mary Ruthven was een Schotse, katholieke hofdame van de koningin.

De politieke toestand ging in Engeland achteruit en toen Rubens in 1640 stierf kwam uit Antwerpen het verzoek diens atelier over te nemen. Toen hoorde hij dat de Franse koning Lodewijk

XIII de belangrijkste galerijen van het Louvre wilde laten decoreren. In januari 1640 was hij in Parijs, maar in mei was hij alweer terug in Londen.

In 1641 werd hij tijdens dat verblijf in Parijs ziek en keerde hij snel terug naar Londen, waar hij korte tijd later overleed in zijn huis in Blackfriars (een gebied in de City of London). Het dochtertje Justiniana, dat hij achterliet bij zijn weduwe, was op dat moment slechts 10 dagen oud. Van Dyck ligt begraven in de St Paul's Cathedral in Londen. Zijn stijl werd aanvankelijk sterk beïnvloed door Rubens, maar later, tijdens een verblijf in Italië, vatte hij ook bewondering op voor Titiaan, wat in veel van zijn schilderijen is terug te zien. Van Dyck was van grote invloed op het Engelse portretschilderen, en sommige historici beschouwen hem als de oprichter van de Engelse school van schilderkunst.

De naam Van Dyck wordt in de schilderkunst gebruikt voor diverse karakteristieke kenmerken waarmee hij beroemd geworden is. Hij portretteerde veel mannen met een korte, puntige baard, die in het Engels dan ook een 'Vandycke' genoemd worden. Ook een kledingstijl is naar Van Dyck vernoemd (zoals gedragen in Thomas Gainsboroughs Blue Boy uit 1770). Karakteristiek voor zijn kleurgebruik is het warme 'Van Dyck-bruin', dat zijn naam gaf aan het betreffende pigment. Het succes had ook een keerzijde: de vraag naar portretten van zijn hand was zo groot dat de meester zelf meestal alleen het gelaat schilderde. De rest liet hij over aan zijn leerlingen, waardoor het kon gebeuren dat er soms fouten in de afbeelding slopen. Zo werd de Engelse koning Karel I in 1638 afgebeeld in een wapenuitrusting met twee rechterhandschoenen.

Galle I, Cornelis (1576-1650)

Cornelis Galle (Antwerpen, 1576 - aldaar, 29 maart 1650) was een Vlaams graveur.

Cornelis Galle werd in 1576 geboren in Antwerpen. Als zoon van Philip Galle en Catharina van Rollant zijn vader Philip Galle had zich, na een opleiding bij grote meester-graveurs in Haarlem, in Antwerpen gevestigd en er een eigen atelier met drukkerij opgericht. Zijn zoons Theodoor en Cornelis werden hier opgeleid tot graveurs, en later zou Theodoor 'de Witte Lelie' overnemen. In 1610, enkele jaren na zijn terugkeer uit Italië, wordt Cornelis meester in het Antwerpse Sint-Lukasgilde. De samenwerking met Rubens zou reeds daarvoor zijn begonnen, voor het graveren van Electorum Libri. Voor het maken van boekillustraties bleef Rubens tot aan zijn dood samenwerken met Cornelis.

In de samenwerking van Rubens en Galle is de sleutelfiguur Balthasar I Moretus. Hij nam in 1610 de Officina Plantiniana over en vormde deze om tot een drukkerij-uitgeverij met internationale faam, een van de grootste tot diep de zeventiende eeuw.

De zus van Balthasar I Moretus was getrouwd met Theodoor Galle, de broer van Cornelis. De Moretussen hadden enkele graveurs in dienst, maar moesten werk afstaan omwille van de enorme vraag. Zo zou 'de Witte Lelie' bijna honderd jaar verbonden zijn met de Officina Plantiniana als uitvoerders en drukkers van kopergravures. Cornelis volgde in 1615 zijn broer op als bijna-exclusieve uitvoerder van de ontwerpen van Rubens. Er zouden ten minste acht andere graveurs geweest zijn die Rubens' illustraties uitwerkten, waaronder Lucas Vorsterman; de anderen voornamelijk binnen dezelfde school als de Galle's. Cornelis gaf ook eigen werk uit en werkte soms samen met andere kunstenaars of uitgeverijen. Toch zou het atelier nooit het succes van hun vader evenaren, en behoorden zij niet tot de meest getalenteerde graveurs-drukkers.

In 1623 trouwde hij Anna van der Motte. Op 29 maart 1650 werd hij begraven in de kathedraal van Antwerpen.

Galle II, Cornelis (1615-1678)

Cornelis Galle II gedoopt te Antwerpen 23 februari 1615 als zoon van Cornelis Galle I en is overleden te Antwerpen.

Hij was graveur en uitgever in het familiebedrijf 'De Witte Lelie', dat tussen 1600 en 1694 nauw samenwerkte met de Officina Plantiniana. Vanaf 1630 werkt hij net als zijn vader Cornelis Galle I samen met Rubens voor het graveren van boekillustraties. Hun stijl is moeilijk te onderscheiden

mede doordat Galle II de toevoeging 'junior' weglief na de dood van zijn vader. Cornelis Galle II concentreerde zich daarnaast vooral op devotiegravures. Ook zijn grootvader Philip Galle was een bekend graveur.

Gheyn II, Jacob (Jacques) de (1565-1629)

De tekenaar, graveur, prentuitgever en schilder Jacques de Gheyn II werd geboren in 1565 te Antwerpen en was de zoon van de uit Utrecht afkomstige glas- en miniatuurschilder en graveur Jacques de Gheyn I, die zijn eerste leermeester was. Het is niet bekend wanneer de familie De Gheyn naar de Noordelijke Nederlanden emigreerde. In ieder geval werd Jacques de Gheyn II tussen 1585 en 1587 in het atelier van Hendrick Goltzius als graveur opgeleid. Vermoedelijk vertrok hij daar in 1588, om als graveur voor de Amsterdamse uitgevers Joos de Bosscher en Jan Pitten te werken. In 1592 begon De Gheyn in Amsterdam prenten uit te geven, vooral naar zijn eigen ontwerp. In deze periode kreeg hij de eerste officiële opdrachten voor het maken van prenten. In 1595 trouwde hij met Eva Stalpaert van der Wielen en verhuisde naar Leiden, waar hij contacten onderhield met geleerden van de Leidse universiteit. Kort na 1600 vestigde hij zich in Den Haag, waar hij in 1605 lid werd van het Sint-Lucasgilde en tot zijn dood woonde en werkte

Goes, Marinus Robyn van der (ca. 1606-1639)

In de jaren 1630-31 was hij samen met Hans Witdoeck leerling van Lucas Vorsterman. Hij werd vrijmeester in het Sint-Lucasgilde te Antwerpen in 1632-33. Hij had zelf 3 leerlingen; Coebergher, Goubau en Jacob Neefs. Er zijn 18 gravures bekend van Van der Goes waarvan er 4 gebaseerd zijn op scènes van Rubens. Hij maakte ook gravures naar Jacob Jordaens, Adriaen Brouwer, Cornelis Saftleven, Hendrick Martensz. Sorgh en Theodoor van Thulden. Hij ondertekende al zijn gravures met Marinus. Begraven te Antwerpen 30 april 1639. Hij was getrouwd in Antwerpen met Suzanne de Smit in 1634.

Goltzius, Julius (ca. 1555-na 1601)

Julius Goltzius was een Vlaamse graficus en uitgever. Hij werd waarschijnlijk rond 1555 in Antwerpen geboren als zoon van de schilder, drukker, uitgever en humanist Hubert Goltzius en zijn vrouw Elisabeth Verhulst. Zijn moeder kwam uit een bekende familie van schilders en illustrators uit Mechelen. Haar zuster trouwde Pieter Coecke van Aelst e werd schoonmoeder van Pieter Bruegel de Oude. In 1587 trouwde Julius in Antwerpen. Julius graveerde de tekeningen van zijn broer Scipio en illustreerde boeken van zijn vader. Vanaf 1577 maakte hij illustratie voor de Plantijn uitgeverij. Hij graveerde werken naar ontwerpen van Jean-Jacques Boissard, Abraham de Bruyn, Anthonie Blocklandt van Montfoort en Maerten de Vos. In 1601 kocht hij graveerplaten van de weduwe van Hieronymus Cock. Dit waren onder meer platen van Frans Floris, Cornelis Cort, Johannes Wierix en Martin Schongauer. Julius maakte hier nieuwe prenten van met zijn naam erop.

Groot, Hugo de (1583-1645)

Hugo de Groot of Grotius werd te Delft geboren. De Groot was een tekstschrijver en schreef Latijnse tragedies en gedichten, theologische verhandelingen en Nederlandse gedichten. Zijn belangrijkste werken liggen op historisch en juridisch gebied. Zijn beroemdste werk is *De iure belli ac pacis* (Over het recht van oorlog en vrede) uit 1625. Het vormt de basis voor het moderne volkenrecht. Hij is ook bekend vanwege zijn pleidooi voor de vrije toegang tot de zee (en de vrijhandel) het *Mare Liberum* (1609), eerst in 1864 teruggevonden en gepubliceerd. Hij was een humanist. Hugo de Groot huwde in 1608 met Maria van Reigersberch (1589-1653). Zij kregen drie zonen en een dochter. Zijn tweede zoon Pieter de Groot werd eveneens rechtsgeleerde en later pensionaris van Rotterdam.

De Groot begon zijn carrière als advocaat in Den Haag in 1600. In 1607 werd hij in dezelfde stad advocaat-fiscaal van de Hoge Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland. Bovendien promoveerde Hugo in Orléans tot doctor in de beide rechten (5 mei 1598), dus het 'gewone' wereldlijk recht én het kerkelijk recht. Zijn bekendste Nederlandstalige werk is 'Inleidinge tot de Hollandse Rechtsgeleerdheid'.

In de godsdiensttwisten in de Nederlanden koos hij voor Arminius en daarmee voor Van Oldenbarnevelt. In 1613 werd hij tot pensionaris van Rotterdam benoemd.

Een college van 24 rechters veroordeelde de remonstrant Hugo de Groot 'ter eeuwige gevangenis'. Aanvankelijk werd hij te Den Haag in hechtenis gehouden, maar op 5 juni 1619 werd hij overgebracht naar Slot Loevestein, toen een staatsgevangenis, later gevolgd door zijn vrouw Maria van Reigersberch en hun dienstmeisje Elselina van Houweningen. Vandaar ontsnapte hij in een boekenkist. En vlucht naar het buitenland. Na even teruggekeerd te zijn in Holland werd hij verbannen en woonde vanaf 1634 in Parijs. De jonge koningin Christina wilde hem tot staatsraad benoemen om haar te adviseren in zaken van buitenlandse politiek. Maar bovenal wilde ze hem een wetenschappelijke bibliotheek voor haar laten samenstellen. De Groot voelde daar niets voor. Ook het noordelijke klimaat trok hem en zijn vrouw weinig aan. In maart 1645 vertrok hij uit Stockholm, naar Lübeck. Zijn schip leed echter schipbreuk bij het oversteken van de Oostzee. Hij kwam veilig aan wal, maar ver naar het oosten. Te paard reisde hij vanaf 13 augustus richting Lübeck, maar uitgeput bereikte hij Rostock. Daar overleed hij op 28 augustus. Zijn laatste woorden zouden zijn geweest: 'door veel te begrijpen heb ik niets bereikt'. Hugo de Groot ligt begraven in de Nieuwe Kerk in Delft, vlak bij Prins Maurits.

Hoecke, Jan van den (1611-1651)

Jan van den Hoecke is een Antwerpse schilder, tekenaar en ontwerper van wandtapijten. Mogelijk krijgt hij zijn eerste lessen van zijn vader Caspar van der Hoecke II (1595-1648). In het begin van zijn carrière is van den Hoecke een leerling van Peter Paul Rubens (1577-1640). Stilistisch is hij verwant met de grootmeester. Van den Hoecke zal de verworvenheden van de kunst van Rubens verbinden met het zeventiende-eeuwse Italiaanse classicisme.

Men neemt aan dat de schilder de antieken in Italië bestudeert. Van den Hoecke is de hofschilder van gouverneur Leopold Wilhelm, gouverneur van de Zuidelijke Nederlanden. Zijn belangrijkste en omvangrijkste opdracht is het ontwerp van een serie van 12 wandtapijten voor Leopold-Wilhelm omstreeks 1650. Van den Hoecke krijgt de hulp van andere kunstenaars die bepaalde figuren en stillevens motieven voor hun rekening nemen. Op het laatste van zijn carrière wordt van den Hoecke beïnvloed door Anthony van Dyck (1599-1641).

Hondecoeter, Gilles de (ca. 1575-1638)

Gillis Claesz. de Hondecoeter of d' Hondecoeter (Mechelen, ca. 1575 - Amsterdam, begraven 17 oktober 1638) was een Zuid-Nederlands kunstschilder. Hij was de vader van de schilder Gijsbert de Hondecoeter, de schoonvader van Jan Baptist Weenix en de grootvader van de succesvolle Jan Weenix en Melchior de Hondecoeter. Het schilderen van pluimvee en wild, door hem gepopulariseerd, werd een geliefd en succesvol onderwerp van zijn schilderende (klein)kinderen. Gillis de Hondecoeter was de zoon van de Mechelse schilder Nicolaes Jansz. d'Hondecoeter, die uit economische overwegingen en niet om geloofsredenen via Antwerpen naar Delft vluchtte. Gillis trad in Delft in 1602 in het huwelijk met Maaijke Gijsbrechts. Zij kregen tien kinderen. Gillis was bezig met zijn opleiding in Utrecht, maar zou rond 1610 naar Amsterdam verhuizen, waar hij zes kinderen liet dopen. In 1622 stierf zijn vrouw.

Hij hertrouwde in 1628 in Amsterdam met de 20-jarige Anna Spiering.

Gillis de Hondecoeter woonde op het Singel, tussen de Regulierspoort en de Heiligeweg. Nadat Gillis Claesz. was overleden, hertrouwde weduwe Anna Spiering in 1639 een zoon van Willem Blaeu, uit de familie van cartografen en uitgevers.

Gillis Claesz. de Hondecoeter schilderde fantasielandschappen in de Vlaamse traditie, vaak met een religieus motief. Eerder in de trant van Gillis van Coninxloo, maar later meer op de manier van Roelant Savery. Het religieuze motief - in de middeleeuwen nog centraal - verschoof steeds meer naar de periferie. Zijn landschappen werden steeds Hollandser van karakter en hij had een grote voorliefde voor het uitbeelden van vogels en dieren. Het schilderen van figuren liet hij over aan de ook uit Mechelen afkomstige David Vinckboons.

Jode I, Pieter de (1573-1634)

De tekenaar, graveur en prentuitgever Pieter de Jode de Oude werd in Antwerpen gedoopt 31 augustus 1573 als zoon van van Gerard de Jode (1509/17-1591), die uit Nijmegen afkomstig was en zich op zijn laatst in 1547 als graveur, kaartenmaker en prentuitgever in Antwerpen gevestigd had en Paschasia van Geldre. Volgens Karel van Manders Schilder-boeck (1604) was Pieter de Jode een leerling van Hendrick Goltzius, maar prenten van De Jode naar Goltzius' ontwerp zijn niet bekend. Hij werkte vermoedelijk in diens atelier in de late jaren 1580 en vroege jaren 1590, toen hij prenten graveerde naar ontwerpen van Bartholomeus Spranger in een vergelijkbare techniek als Goltzius' gravures naar Spranger.²

Omstreeks 1595 reisde Pieter de Jode naar Rome en Parijs. In 1599-1600 werd hij toegelaten tot het Antwerpse Sint-Lucasgilde, waar hij diverse bestuurlijke functies vervulde. In 1602 trouwde hij met Suzanna Verhulst, een schoonzuster van Jan Brueghel de Oude. Zijn leerling was Nicolaes Rijckmans. In Italië graveerde De Jode naar Italiaanse meesters als Francesco Vanni, Titiaan en Jacopo Bassano. Terug in Antwerpen graveerde hij boekillustraties voor uitgaven van Christoffel Plantijn en voor publicaties van Jacob Cats (naar ontwerpen van Adriaen van der Venne), waaronder diens Houwelick (1625). Hij maakte ook gravures naar ontwerpen van Sebastiaan Vrancx, Otto van Veen, Rubens en Anthony van Dyck. Vermoedelijk heeft Pieter de Jode veel ontwerpen voor prenten getekend. Slechts Weinige van zijn tekeningen kunnen echter met prenten in verband gebracht worden.

Hij werd begraven te Antwerpen 11 Augustus 1634.

Jode II, Pieter de (1606-1674/1694)

Pieter II wordt gedoopt Antwerpen 22-11-1606 als zoon van Zoon van Pieter de Jode I (1573 - 1634) en Susanna Verhulst. Hij huwde bij zijn terugkeer in 1635 met Elizabeth Loemans (dochter van de graveur Aernout met wie hij een zoon kreeg, de graveur Artus de Jode en huwde 2^e Justa Galle, weduwe van Adriaen Collaert. Hij was prentkunstenaar, tekenaar, schilder, kunsthandelaar. Hij was actief in Antwerpen Parijs en Groot-Brittannië.

Jordaens, Jacob (1593-1678)

Jacob Jordaens werd geboren op 19 mei 1593 te Antwerpen.

Hij werd gedoopt op 20 mei in de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal in Antwerpen als oudste zoon van Jacob Jordaens (lakenkoopman = lakenkoopman) en Barbara van Wolschaten (gedoopt in St. Walburga 6 februari 1569); Dirck de Moij was zijn peetvader en Elisabeth van Driel zijn peetmoeder.

Het was een middenklasse gezin met elf kinderen. Het ouderlijk huis lag in de Hoogstraat nummer 13, een winkel voor linnengoed met de naam Het Paradijs. Er is weinig bekend over zijn jeugd. Wel wordt vermoed dat hij een gedegen opleiding heeft gekregen in overeenstemming met dat wat binnen zijn sociale klasse gangbaar was. Zo had hij een duidelijk handschrift, beheerste hij de Franse taal en had hij kennis van mythologie. Daarnaast had hij een grote kennis van de bijbel, wat terugkomt in de onderwerpen van zijn schilderijen. Jacob werd katholiek opgevoed, maar bekeerde zich later tot het calvinisme.

Jacob Jordaens is overleden op 18 oktober 1678 te Antwerpen.

Hij was net als Peter Paul Rubens, Hendrick van Balen en Sebastiaan Vrancx, leerling van Adam van Noort. Hij was toen veertien jaar en het zou zijn enige meester blijven. Jacob woonde als leerling

acht jaar in bij het gezin van Adam van Noort (in de Everdijstraat). Na deze periode werd hij vrijmeester en sloot hij zich als 'waterschilder' aan bij het Sint-Lucasgilde (1615). De Aquareltechniek werd in de zeventiende eeuw gebruikt voor het vervaardigen van ontwerpen (de zogenaamde Kartons) van wandtapijten. Het jaar daarop (1616) trouwde hij met Adam's oudste dochter, Anna Catharina van Noort. Het echtpaar kocht in 1618 een pand aan de Reyndersstraat Nr. 4 met een uitgang naar de Hoogstraat (nabij het huis 'De Grote Gulden Helm', nu Nr. 45). Uit het huwelijk komen drie kinderen: Elizabeth, Jacob en Anna Catharina. Zijn zoon Jacob Jordaens II volgt zijn vader als kunstschilder op en vertrekt later naar Denemarken.

In tegenstelling tot Van Dyck en Rubens was Jordaens nooit hofschilder. Zijn opdrachtgevers waren daarom vooral lokale gegoede burgers en geestelijken. Na de dood van Peter Paul Rubens in 1640 en Antoon van Dyck in 1641 werd Jordaens gezien als de belangrijkste Antwerpse schilder. Hierdoor kreeg hij in de jaren 40 steeds meer (vorstelijke) opdrachten uit het buitenland. In de periode 1639 tot 1640 levert Jordaens, in opdracht van Karel I van Engeland, acht (van de in totaal 22 bestelde) schilderijen op over de geschiedenis van de psyche aan het kabinet in Queen's house in Greenwich. In 1645 geeft Amalia van Solms de opdracht om schilderijen voor de Oranjezaal van Huis ten Bosch te maken. Zijn populariteit heeft echter ook een keerzijde. De hoge productie zorgt voor kwaliteitsverlies en een toename van atelierwerk. Als op 25 augustus 1648 zijn klant Martinus van Langenhoven, Jordaens beschuldigt hem niet door hem vervaardigde werken te hebben geleverd, verklaart hij dat ook het atelierwerk door hem persoonlijk is afgewerkt.

Uitgezonderd een aantal reizen binnen de Noordelijke Nederlanden (waaronder Amsterdam) woonde en werkte Jordaens zijn hele leven in Antwerpen. Tot omstreeks 1650 was het een geheim dat Jordaens calvinist was. Na de onthulling werd hij beschuldigd van ketterij en moest hij een boete betalen. Gezien zijn status als schilder werd zijn geloofsovertuiging echter verder gedoogd. Zo kreeg hij ook van katholieken opdrachten.

Jordaens was een welvarend man en tot op hoge leeftijd productief. Na de dood van Govert Flinck in 1660 kregen Jordaens, Jan Lievens, Jurriaen Ovens, Jacob van Ruisdael en Rembrandt van de gebroeders Cornelis en Andries de Graeff de opdracht een aantal schilderijen te leveren voor de decoratie van het nieuwe stadhuis in Amsterdam.

Hij stierf op 18 oktober 1678 op 85-jarige leeftijd aan de zweetziekte of polderkoorts (verzamelnaam voor ziektes als cholera, tuberculose en malaria). Zijn dochter, die hem verzorgde, stierf enige uren later. Beiden werden in het Noord-Brabantse Putte begraven. Meerdere protestanten lieten zich in die tijd aldaar begraven omdat het dorp, liggend in het gebied van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, een kleine protestantse kerk had.

Londerseel, Jan van (1570/1575-1624)

Jan van Londerseel was een Vlaamse tekenaar, graveur, etser en prentmaker. Na zijn opleiding en werkervaring in Antwerpen was hij tijdens het laatste deel van zijn carrière actief in De Nederlanden.

Jan van Londerseel was waarschijnlijk een leerling van Abraham de Bruyn in Antwerpen. Van Londerseel trouwde met een nichtje van zijn meester Abraham de Bruyn. De broer van zijn vrouw, Nicolaes de Bruyn was een andere Vlaamse graveur die naam maakte in de Nederlandse Republiek.

Rond 1600 volgde Jan zijn broer Assuerus van Londerseel, ook graveur, naar Rotterdam. Hij woonde in 1614 in Delft. Hij was voornamelijk actief in Rotterdam, waar hij vermoedelijk vóór 7 januari 1625 is overleden.

Londerseel had tenminste één zoon, Johannes van Londerseel de jongere, die ook graveur werd en van wie slechts één gravure bekend is.

Het grootste deel van zijn werk bestaat uit landschappen, waarin hij een voorkeur heeft voor pittoreske details, zoals knoestige bomen. De gravures benadrukken het contrast tussen zwart en wit op de voorgrond en de achtergronden die bleek en licht geëst zijn. Londerseel vertoont hierin

een sterke invloed van zijn zwager Nicolaes de Bruyn. Ook maakte hij een aantal gravures naar de architecturale schilderijen van Hendrick Aerts.

Hij maakte gravures naar het werk van beroemde Vlaamse en Nederlandse schilders uit zijn tijd, waaronder Gillis van Coninxloo, Hendrick Aerts, David Vinckboons, Maerten de Vos en Gillis d'Hondecoeter.

Mander, Karel van (1548-1606)

Karel van Mander (1548-1606) werd geboren uit adellijke ouders in het Vlaamse Meulebeke. Na het doorlopen van de Latijnse school werd hij schilders leerling. De jonge Van Mander bracht het grootste deel van zijn studietijd door in Rome en werkte daarna aan het Praagse hof. In 1583 vestigde hij zich in Haarlem. Daar zou hij twintig jaar blijven wonen en werken. Hij had er met Cornelis van Haarlem en Hendrick Goltzius een 'academie', vermoedelijk een kleine studieclub waar naar naakte modellen werd getekend, wat toen eigenlijk verboden was. Van Mander had deze praktijk meegenomen uit Italië en introduceerde hem voor het eerst in de Nederlanden, zij het dat vrouwelijke naaktmodellen in beide landen taboe bleven. Het onderwijs van de academie was gericht op kunstgenoten die buiten het gilde wilden oefenen naar mannelijk model. Zij wisselden daarbij tevens hun kunstopvattingen uit, voornamelijk over het maniërisme. Van Mander had veel leerlingen, onder wie zijn zoon Karel van Mander II en Frans Hals. Er zijn zo'n 30 schilderijen van hem bekend, maar Van Mander had meer invloed als theoreticus. In 1604 werd zijn 'Schilderboeck' gepubliceerd, vol regels waaraan schilderijen moesten voldoen. Ook bevat het boek levensbeschrijvingen van Nederlandse en Duitse kunstenaars. Van Manders publicaties over kunst en kunstenaars waren in zijn tijd al beroemd en vormen nu een belangrijke kunsthistorische bron. Hij overleed op 58-jarige leeftijd en werd twee dagen later begraven vanuit een pand op het Rokin. 'Als de doot komt daer en is geen anderen raet, dan stille legghen en sterven,' zou hij hebben opgemerkt. Zijn zoon Karel van Mander (II) (1579-1623) was wandtapijtkunstenaar.

Muller, Jan Harmensz (1571-1628)

Jan Harmensz Muller werd gedoopt 1 juli 1571 te Amsterdam als oudste zoon van Harmen Jansz. Muller en Meinsje Aerians. Hij was een Nederlands prentenmaker, tekenaar en kunstschilder, die gerekend wordt tot de barokke kunstenaars uit de Hollandse School.

Harmen Muller was prentenmaker en kunsthandelaar en leidde zijn zoon Jan op als schilder. Jan Muller werkte na zijn opleiding gedurende een periode voor de uitgeverij van zijn vader, de Vergulde Passer in de Amsterdamse Warmoesstraat. Muller woonde een deel van zijn leven in Praag, waar hij vele andere kunstenaars leerde kennen. Praag was toentertijd, ten tijde van het regime van keizer Rudolf II van het Heilige Roomse Rijk, opgebloeid als cultureel centrum. Tussen 1594 en 1602 bracht Muller waarschijnlijk veel tijd door in Rome en Napels. Hierna keerde hij terug naar Amsterdam en na de dood van zijn vader in 1617 namen Jan en zijn zus Marritgen zijn drukkerij over. Hij liet de gehele inventaris, inclusief een aantal koperplaten, na aan zijn vrijgezelle zoon Jan na zijn eigen dood in 1628. Jan Harmensz Muller werd te Amsterdam in de Oude Kerk begraven op 18-04-1628.

Neefs, Jacob (1610-na 1660)

Jacob Neefs werd te Antwerpen gedoopt 03-06-1610 als zoon van Jacques Neefs en Marie Leentmans. Hij trouwde op 5 februari 1655 met Anne Antonissen. Hij was een Vlaamse etser, graveur en uitgever.

Jacob Neefs was een leerling van Lucas Vorsterman de Oude. In 1632-3 werd hij toegelaten als meester in het Sint-Lucasgilde van Antwerpen. In maart 1632 werd hij lid van de 'Sodaliteit van de Bejaerde Jongmans', een broederschap voor vrijgezellen opgericht door de jezuïetenorde. Hij wordt voor het laatst genoemd in de registers van het Sint-Lucasgilde in 1661.

Neefs werkte als graveur voor de toonaangevende Vlaamse schilders van zijn tijd. In Rubens' atelier behoorde hij tot de 'nieuwe generatie' graveurs met onder meer Hans Witdoeck. Hij was een van de laatsten die onder Rubens zelf werkte.

Andere prominente schilders voor wie of na wie hij gravures maakte zijn Jacob Jordaens, Abraham van Diepenbeeck, Gerard Seghers, Philip Fruytiers, Annibale Carracci en Theodoor van Thulden. Hij werkte mee aan verschillende drukprojecten met de toonaangevende graveurs van zijn tijd, waaronder Mattheus Borrekens, Cornelis Galle de Jonge, Wenceslaus Hollar, Pieter de Jode II, Theodoor van Merlen, Michel Natalis en Paulus Pontius. Tussen 1635 en 1659 illustreerde Jacob Neefs ongeveer 10 boeken, voornamelijk gepubliceerd in Antwerpen en Leuven.

Pontius, Paulus (1603-1685)

Paulus Pontius, ook gekend als Paul Du Pont, gedoopt te Antwerpen mei 1603 - en overleden Antwerpen januari 1685.

In 1616 ging hij aan de slag als leerling van de schilder Osayas Beert. Later veranderde hij van opleiding en was hij tot 1624 leerling van de bekende kopersnijder Lucas Vorsterman. Na het vertrek van Vorsterman naar Engeland in 1624 volgde Pontius zijn leermeester op als vertolker van Peter Paul Rubens. Zo kwam Pontius onder leiding van Rubens terecht, bij wie hij zelfs tot 1631 inwoonde. In 1626-1627 werd deze kopergraveur meester bij het Sint-Lucasgilde. Een jaar later nam hij Frans van den Wijngaerde als leerling onder zijn hoede. Andere leerlingen van Pontius waren Alexander Voet, Pieter Clouwet, Cornelis van Daelen en mogelijk ook Nikolaas Rijckmans. In 1639 verbleef hij mogelijk enige tijd in het Noorden, maar in 1640 bevond hij zich weer in Antwerpen. In 1634 werd hij lid van de 'Violieren'.

Paulus Pontius trouwde driemaal; met Catharina Van Eck, Christine Hersselin en Helene Schryvers. Deze huwelijken leverden hem drie zonen en vier dochters op.

Pontius graveerde niet enkel voor Rubens, maar ook voor andere schilders zoals Antoon van Dyck, Jacob Jordaens, Abraham van Diepenbeeck, Frans Luyckx, Gaspar de Crayer, Gerard Seghers en Titiaan en Diego Velázquez. Pontius werd begraven op 16 januari 1685.

Quellinus I, Erasmus (1584-1640)

Erasmus Quellinus I werd geboren in 1584 te Sint-Truiden. Hij overleed te Antwerpen op 22 januari 1640 en was een Vlaams beeldhouwer ofwel 'antieksnijder'.

Quellinus werd in 1606 meester van het Antwerpse Sint-Lucasgilde. In samenwerking met andere beeldhouwers werkte hij aan de vernieuwing en restauratie van het kerkmeubilair dat was vernield tijdens de beeldenstorm.

Erasmus de Oude is vooral bekend als beeldhouwer van werken in navolging van werken uit de oudheid. Hij maakte naast decoraties ook individuele standbeelden, waarvan er geen bekende exemplaren overleefd hebben.

In 1635 kreeg hij de opdracht de kansel van het Sint-Elisabethgasthuis van Antwerpen te ontwerpen, een voorbeeld van de Antwerpse vroegbarok. De preekstoel in de Sint-Gummaruskerk van Lier was een andere opdracht voor hem.

Hij was de stamvader van een belangrijke Antwerpse kunstenaarsdynastie. Hij trouwde met Elisabeth van Uden. Hij was de vader van de kunstschilder en kopergraveur Erasmus Quellinus de Jonge, de beeldhouwer Artus Quellinus en de graveur en schilder Hubert Quellinus. Zijn dochter Cornelia Quellinus trouwde met zijn leerling, de beeldhouwer Pieter Verbruggen (I).

Hij was de leermeester van o.a. Melchior Charles, Wallerant Vaillant, Joos Sterck (1607); Rombout Claes (1609).

Roghman, Geertruydt (1625-na 1651)

Geertruydt Roghman werd op 19 oktober 1625 gedoopt in de Nieuwe Kerk te Amsterdam als Giertje, dochter van de graveur Henrick Lambertsz Roghman en Maria Jacobs Savery. Haar moeder was een dochter van Jacob Savery I

Haar broer Roelant maakte een serie landschapstekeningen (ca. 1645-1648), die door Geertruydt werden verwerkt tot prent en werden uitgegeven onder de titel Plaisante Landschappen ofte vermakelijcke Gesichten na 't Leven geteekent door Roelant Roghman. Van haar eigen hand is onder andere een serie van vijf gravures bekend met vrouwenwerkzaamheden. Ze maakte een portretgravure naar een door haar oudoom, de hofschilder Roelant Savery, gemaakt schilderij van Paulus Moreelse. Roghmans jongere zuster Magdalena maakte ook gravures.

Roghman overleed tussen 1651 en 1657. Een groot deel van haar werk bevindt zich in het prentenkabinet van het Rijksmuseum Amsterdam.

Rubens, Pieter Paul (1577-1640)

Rubens was schilder van Vlaamse barok, tekenaar, tapijontwerper en diplomaat en werkzaam in Antwerpen.

De vader van Pieter Paul, Jan Rubens was advocaat en bekleedde van 1562 tot 1568 in Antwerpen een schepenambt. Zijn moeder was Maria Pypelinckx en kwam uit een vooraanstaande familie. Het gezin Rubens bekeerden zich tot het calvinisme en na de dood van Jan Rubens weer tot het katholicisme.

Rubens trouwde tweemaal, met Isabella Brant en Helene Fourment en had met hen acht kinderen. Rubens werd in 1598 opgenomen als meester in het Antwerpse Sint-Lucasgilde. Als onafhankelijk meester mocht hij nu opdrachten aannemen en leerlingen opleiden. Zijn eerste leerling was Deodatus Delmonte.

De Antwerpse schilder Pieter Paul Rubens werd al op jonge leeftijd aangesteld als hofschilder van de hertog van Mantua in Italië. In 1603 reisde hij naar Madrid, waar hij aan het Spaanse hof de schilderijen van Titiaan en Rafaël te zien kreeg. Vervolgens reisde hij tussen 1604 en 1608 naar Mantua, Rome, Genua en Milaan. Hij bestudeerde er vooral de schilderkunst van Titiaan en Michelangelo, en was onder indruk van het werk van Caravaggio, van wie hij een werk kocht. Na terugkeer in Antwerpen werkte hij tot zijn dood als hofschilder van de Spaanse regenten van de Nederlanden. Hij bouwde een op Italiaanse stadspaleizen geïnspireerd woonhuis in Antwerpen, en startte een bloeiend atelier. Talloze kunstenaars, onder wie beroemdheden als Anthonie van Dijck en Jacob Jordaens, werden in zijn atelier opgeleid. Rubens liet veel werk aan zijn assistenten over, maar voerde zorgvuldig de regie. Hij was een van de meest invloedrijke schilders van zijn tijd en de grootste exponent van de barok in het noorden.

Vanaf 1621 was hij als raadsheer van de landvoogdes Isabella actief bezig in de diplomatie en bezocht hij tal van regeringsleiders.

Zelf heeft Rubens op latere leeftijd erkend dat hij als jongeling beïnvloed is door een geïllustreerde bijbel uit 1576 met gravures van de Zwitser Tobias Stimmer.

Rubens genoot een goede opleiding bij zijn leermeester en kende de knepen van het vak. Alles werd tot in detail voorbereid, veel studies en tekeningen getuigen hiervan. Uit de gedetailleerde schetsen die nog bewaard zijn gebleven kan worden geconcludeerd dat schilderijen in fasen werden afgewerkt.

Sadeler I, Raphaël (1560-1632)

De familie Sadeler was de grootste en waarschijnlijk de meest succesvolle van de dynastieën van Vlaamse graveurs die in de latere 16e en 17e eeuw dominant waren in de Noord-Europese prentkunst, zowel als kunstenaars als uitgevers. Net als bij andere dynastieën zoals de familie Wierixes en Van de Passe, lijkt de stijl van familieleden erg op elkaar, en hun werk is vaak moeilijk

van elkaar te onderscheiden bij gebrek aan een handtekening of datum, of bewijs van locatie. In totaal werkten minstens tien Sadelers als graveurs in de Spaanse Nederlanden, Duitsland, Italië, Bohemen en Oostenrijk.

Veel van hun beste werk waren reproductieve prints van hoge kwaliteit van hedendaagse kunstenaars zoals Bartholomeus Spranger (Aegidius II) of de Venetiaanse Bassano-familie (Jan I en Rafael I), die belangrijk waren bij het verspreiden van de reputatie en stijl van deze kunstenaars. De Sadelers waren afstammelingen van 'jagers', wapenmakers van Aalst. Jan de Saeyelleer of Sadeleer had drie zonen, allemaal gewoonlijk 'Sadeler' genoemd: Jan I (1550 Brussel - 1600 Brussel of mogelijk Venetië), Aegidius I (c. 1555 Brussel - c. 1609 Frankfurt am Main) en Rafael I (1560/61 Antwerpen - 1628 of 1632).

Jan I was de vader van Justus (ca. 1572 Antwerpen - ca. 1620) en Marcus Christoph (geb. München, actief 1614 tot na 1650). Aegidius I was de vader van Aegidius II (c.1570 Antwerpen - 1629 Praag). Rafael I was de vader van Rafael II (1584 - 1627 of 1632, beide Antwerpen), Jan II (ca. 1588 - 1665 of later) en Filips (ca. 1600, actief tot 1650). Aegidius II was de vader van Tobias, die van 1670-75 in Wenen actief was. [5]

Jan Sadeler werd in 1550 in Brussel geboren als zoon van Jan de Saeyelleer of Sadeleer. In 1572 was Jan in Antwerpen; dat was toen het centrum van de grafische wereld, met enorm productieve workshops die werk produceerden voor uitgevers met uitstekende distributie-arrangementen in heel Europa. In dat jaar werd hij meester van het kunstenaarsgilde Sint-Lucas en trouwde hij in de Antwerpse kathedraal. In 1569 of 1570 werkte hij voor de uitgever Christopher Plantijn. Zijn jongere broer Rafael I voegde zich daar bij hem, en ze bleven nauw samenwerken, verhuisden rond 1579 naar Keulen, maar bleven Antwerpen bezoeken. Door de Nederlandse Opstand verspreidde alle Antwerpse kunstenaars zich over Noord-Europa, na het beleg van Antwerpen in 1585 werkten Jan en Rafael in verschillende Duitse steden zoals Mainz, Frankfurt en München zonder zich daar lang te vestigen. In 1593 reisden ze naar Italië, waar Jan mogelijk is overleden. Ze gingen eerst, vergezeld van hun neef Aegidius II, naar Verona en vervolgens Venetië vanaf 1596/7, waar ze een winkel hadden. In 1604 keerde Rafael terug naar München, waar hij het grootste deel van zijn leven bleef. Jan's zoon Marcus, of Marco, bleef in Italië als uitgever en kunstenaar. Jan was ook de vader van Justus (ca. 1572 Antwerpen - ca. 1620) en Marcus Christoph (geb. München, actief 1614 tot na 1650).

Seghers, Gerard (1591-1651)

Gerard werd gedoopt te Antwerpen 17 maart 1591 als zoon van herbergier Jan Seghers en zijn vrouw Ida de Neve. Hij huwde Catharina Wouters rond 1621 en was vader van elf kinderen. Zijn zoon Jan-Baptist Seghers (1624-1670) stapte ook in het schildersvak.

Seghers was van 1603 – 1616 werkzaam in Antwerpen. Hij was eerst leerling en in 1611 meester in het Sint-Lucasgilde. Daarna werkte hij in Napels, Rome en Madrid, Om in 1620 terug te keren naar Antwerpen. Vanaf dat moment spelde hij zijn naam als 'Gerardo'; hij werd in april 1624 aangeworven als adviseur van de Sodaliteit van de Getrouwde Mannen van Leeftijd ('Sodaliteit der getrouwden')

In 1631 woonde hij in een groot huis aan de Meir. Zijn naam komt tweemaal naar voren in vermeldingen in het Antwerpse paspoortboek over de vroege jaren 1640 (respectievelijk 1641 en 1643) (Roggen/Pauwels) 1955-56, p. 261-262.

Seghers werd decaan in het gilde tussen 18 september 1646 en 18 september 1647

Hij werd op 21 maart 1651 begraven in de Sint-Michielskerk te Antwerpen.

Sompel, Pieter van (ca. 1600-na 1643)

Hij werd geboren te Antwerpen omstreeks 1600. Hij was een leerling van Pieter Soutman. In 1644 was hij werkzaam in Haarlem.

Swanenburg, Willem Isaacsz van (1580-1612)

Willem Isaacszn. van Swanenburg werd geboren te Leiden op 29 januari 1580 waar hij overleed op 31 mei 1612. Hij was de jongste zoon van Isaak Nicolai Van Swanenburg, schilder en burgemeester van Leiden en Marijtje Joosten Dedel.

Swanenburg werd onder meer bekend door zijn vier prenten over de Leidse universiteit (1610) en zijn verbeelding van schilderijen van Rubens, onder meer de Emmaüsgangers. Met die laatste prent was hij een van de eersten die een schilderij van Rubens omwerkte in prentvorm.

Vinckboons I, David (1576-1633)

David Vinckboons I geboren 1576 te Mechelen overleden Amsterdam 1639 was een belangrijk kunstschilder en een navolger van Pieter en Jan Breughel. Hij ontwikkelde een nieuwe schilderstijl: landschappen die met dieren en figuren werden verlevendigd. Hij illustreerde bijbels en boeken en assisteerde zijn leerling de Hondecoeter bij het schilderen van figuren die dat niet zo goed kon. Hij was ook tekenaar en ontwerper van prenten. Er zijn 3 etsen van hem bekend. Graveren liet hij over aan beroepsgraveurs zoals Londerseel en Hondius.

David werd gedoopt in Mechelen 13-08-1576 als zoon van de schilder Philip Vinckboons en Cornelia Querrez / Carree / Carré. Vader Philip werd op 11 maart 1591 geregistreerd als burger te Amsterdam en kocht in 1611 een groot huis aan de St. Anthonisbreestraat, dat de basis werd voor het familiebedrijf van hem en zijn zonen (cartografen, architecten).

David huwde in 1602 in Leeuwarden met Agneta van Loon, dochter van een rijke notaris met wie hij zes zonen en een dochter kreeg. Hij moet zijn overleden tussen 1631 en 12 januari 1633, toen Agneta als weduwe werd genoemd en zijn kinderen (alle minderjarigen) elk 1000 gulden erfden van hun overleden vader.

David Vinckboons was de vader van de architecten Justus, Johannes en Philips Vingboons. Zijn leerlingen waren Claes Janszoon Visscher en Guillaume Helming uit Zeeland.

Hij was een zeer succesvol schilder in de traditie van Pieter Brueghel en Jan Brueghel. Hij schilderde landschappen, elegante gezelschappen, boerenkermessen en een ijsgezicht. Hij ontwikkelde een nieuwe schilderstijl: landschappen, die met dieren en figuren werden verlevendigd. Verder illustreerde hij bijbels, boeken en assisteerde Gillis Claesz. de Hondecoeter bij het schilderen van figuren, die daar minder bedreven in was.

Vinckboons was ook actief als tekenaar en ontwerper van prenten. Er zijn drie etsen van hem bekend, maar het graveren van zijn ontwerpen liet hij over aan beroepsgraveurs zoals Simon Frisius. Deze werkte uitsluitend voor de Haagse uitgever/graveur Hendrick Hondius.

Voet I, Alexander (ca. 1610-1689)

Alexander Voet I or Alexander Voet I werd vermoedelijk rond 1610 in Antwerpen geboren. Hij werd één van de meest toonaangevende graveur en uitgever in Antwerpen. Hij had een grote werkplaats waar 60 tot 70 man werkten en waar het hele proces plaatsvond van graveren, drukken en uitgeven. Het is niet bekend door wie hij werd opgeleid. Maar zijn stijl is zeer verwant met die van Paulus Pontius. Voet werd lid van het St. Lukasgilde in 1628. In 1630 trouwde hij met Catharina Huybrechts, na haar dood in 1634 met Sara van der Steen. Alexander was vanaf 1634 actief in de lokale rederijderskamer 'De Violieren'.

Na zijn dood in 1689 liet hij een grote collectie kunstwerken na van bijv. Rubens en Van Dyck als wel kunstwerken van kunstenaars uit de 16^e eeuw.

Vorsterman, Lucas (1595-1675)

Lucas Vorsterman werd geboren in Zaltbommel in 1595. In 1618 kon hij in Antwerpen aan de slag als graveur in het atelier van Rubens. In 1620 werd hij geregistreerd als burger in Antwerpen. Aan het begin leek de samenwerking tussen Rubens en Vorsterman vlot te verlopen. In 1619 vermeldde Rubens in zijn briefwisseling aan Pieter Van Veen dat hij tevreden was met een jonge, misschien minder ervaren graveur maar iemand die volledig onder zijn controle stond. De graveurs waar hij voorheen mee gewerkt had waren meer ervaren dan zijn huidige graveur en hielden te sterk vast aan hun eigen visie. Dat Rubens het hier over Vorsterman had is heel waarschijnlijk omdat Vorsterman overeenkomt met de beschrijvingen van Rubens en omdat Rubens in zijn brieven in enkelvoud schreef over 'zijn graveur'. Het kon dus maar om 1 graveur gaan, en in die periode is het zeker dat Vorsterman al in zijn atelier werkte. Vorsterman was dus een graveur die hij nog kon 'knedden' en dat beviel hem. Bovendien schreef hij in deze brief dat hij wilde dat de gravures in zijn aanwezigheid, dus onder zijn controle gemaakt werden. Er zijn proefdrukken bewaard van gravures van Vorsterman die door Rubens werden bijgewerkt op de plaatsten waarvan hij ontevreden was. Het is dus duidelijk dat Vorsterman werkte in opdracht van Rubens en dat zijn al zijn gravures gecontroleerd werden door Rubens voordat ze uitgegeven werden. Rubens was zelfs de peetvader van zijn zoon Lucas.

Rond 1622 kwam er een einde aan de samenwerking tussen Rubens en Vorsterman. In 1624 vertrok Vorsterman naar Engeland en na zijn terugkeer werkte hij nog 1 keer samen met Rubens in 1638. Wel werkte hij samen met Anthony van Dyck. Hij poseerde zelfs voor Van Dyck. Tot de leerlingen van Lucas Vorsterman kunnen Paulus Pontius, Hans Witdoeck en Marinus Robyn van der Goes gerekend worden.

De laatste jaren voor zijn dood had Vorsterman het zicht verloren en leefde hij in armoede. Hij woonde tegenover het nonnenklooster van de Swertsusters waar één van zijn dochters non was en hem verzorgde.

Hij werd onderhouden door het Sint-Lucasgilde tot aan zijn dood in 1675.

Vorsterman kreeg belangrijke opdrachten als etsen en graveur. Tientallen ervan zijn gebruikt in Antonius Sanderus' *Chorographia Sacra Brabantiae*. Het zijn gedetailleerde zichten in vogelperspectief op gebouwen en streken.

Vos, Maerten de (1532-1603)

Hij werd geboren in Antwerpen als jongste van de vier kinderen van kunstschilder Peter (Pieter) de Vos en Anna de Heere. Zijn vader werd geboren in Leiden en verhuisde naar Antwerpen, waar Maerten op 17-jarige leeftijd werd opgenomen als leerling van Jeroom Scuelens.

Aangezien een reis naar Italië in de 16e eeuw een overgangsrite was geworden voor Vlaamse kunstenaars reisde De Vos naar Italië waar hij tussen 1550 en 1558 verbleef. Het is mogelijk dat hij op zijn minst een deel van zijn reis naar het zuiden maakte in het gezelschap van Pieter Brueghel de oude. Hij woonde waarschijnlijk in Rome, Florence en Venetië. Het werk van De Vos toont een sterke invloed wat betreft kleuren van de Venetianen. De 17e-eeuwse Italiaanse kunstenaarsbiograaf Carlo Ridolfi schreef dat De Vos werkte in het atelier van Tintoretto in Venetië, wat deze invloed zou verklaren.

Bij zijn terugkeer in Antwerpen in 1558 werd de Vos lid en meester-schilder van het Antwerpse Sint-Lucasgilde. Hij trouwde met Joanna le Boucq, wiens familie oorspronkelijk uit Valenciennes in Frankrijk kwam. Het echtpaar kreeg vijf dochters en drie zonen. Frans Floris was destijds de belangrijkste historieschilder in Vlaanderen en hij had een grote werkplaats in Antwerpen. Dit maakte het voor andere kunstenaars moeilijker om opdrachten te vinden. De Vos had het geluk om in 1564 opdrachten te krijgen van de rijke Antwerpse koopman Gillis Hooftman.

In de jaren 1560 leed Vlaanderen onder de Beeldenstorm. Na Beeldenstorm, die in 1566 haar hoogtepunt bereikte en resulteerde in de vernietiging van een groot deel van de kunst in de

Vlaamse kerken werd de Vos één van de kunstenaars die de geplunderde kerken moesten opknappen met nieuwe altaarstukken

De Vos kreeg in 1570 de opdracht om de Palatijnse kapel van Willem, hertog van Brunswijk-Lüneburg in Celle, in Duitsland te versieren. Zijn reputatie groeide en in 1572 werd hij benoemd tot deken van de Antwerpse gilde. De Vos was eerder bekeerd tot het Lutherse geloof, maar keerde na de val van Antwerpen en de nederlaag van de protestantse zaak in Habsburg-Nederland terug tot het katholicisme. Zijn carrière ging van start omdat hij belangrijke opdrachten kreeg van de Antwerpse broederschappen en gilden. De Vos realiseerde monumentale altaarstukken in de Antwerpse kathedraal en andere Antwerpse kerken. De Vos was diaken van het Antwerpse Sint-Lucasgilde in 1572–1573.

Maerten de Vos werd ook gekozen als één van de belangrijkste ontwerpers van de decoraties voor de Joyous Entry in Antwerpen in 1594 van de nieuwbenoemde gouverneur van Zuid-Nederland, aartshertog Ernest van Oostenrijk. Maerten de Vos was verder een van de oprichters van de Gilde van Romanisten, opgericht in 1572 in de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal. De Gilde bracht kunstenaars, kenners en humanisten samen die naar Rome waren gereisd en de humanistische cultuur waardeerden. De diversiteit van het lidmaatschap bood kunstenaars een goede gelegenheid om te netwerken met potentiële klanten. Om aan de sterke vraag naar zijn werk te voldoen, ook van buitenlandse opdrachtgevers, ontwikkelde De Vos een gestroomlijnde werkplaatspraktijk.

Maerten de Vos was voornamelijk schilder van religieuze taferelen. Hij was ook een ervaren portretschilder. In de jaren 1580 produceerde hij meerdere ontwerpen voor prenten- en boekillustraties. Beginnend met het maniërisme, evolueerde zijn stijl naar helder en beschrijvend, wat perfect overeenkwam met de ideeën van de contrareformatie.

Maerten de Vos was geen vernieuwende kunstenaar maar eerder een eclectische figuur die rijkelijk leende van Italiaanse meesters. Zijn werk herinneren aan één of meer Italiaanse schilders Veronese, Tintoretto en Michelangelo, maar ook aan Vlaamse schilders zoals de Meester van de Verloren Zoon, Pieter Aertsen, en de Vlaamse schilders beïnvloed door Italiaanse kunst waarnaar wordt verwezen als Romanisten zoals als Lambert Lombard, Frans Floris en Michiel Coxie. Hoewel er weinig evolutie was in zijn stijl, herinneren zijn late altaarstukken aan het werk van eerdere Nederlandse meesters, zoals Maarten van Heemskerck en, in het geval van de Heilige Maagd Maria, Quinten Metsys. In deze late periode werd zijn palet zachter en tonischer.

Prenten en tekeningen

Zijn grote productie werd gepopulariseerd en wijd verspreid door gravures gemaakt door Raphael Sadeler, gebroeders Wierix en anderen.

De Vos maakte ook ontwerpen voor de Antwerpse uitgeverij Plantijn Drukkerij. Deze omvatten ontwerpen voor het Breviarium Romanum en het Missale Romanum. Hij ontwierp ook de illustraties voor de 'Triumphus martyrum', een reeks van 13 prenten met martelaren uit het Oude Testament. Andere publicaties waaraan hij werkte, omvatten series over de vijf zintuigen, de zeven hoofdzonden, de christelijke deugden, de 12 maanden, de vier seizoenen en de zeven wereldwonderen. De Vos leverde 78 tekeningen voor de geïllustreerde Thesaurus Sacrarum historiarum Veteris et Novi Testamenti uitgegeven in 1585 door Gerard de Jode. De export van deze geïllustreerde Bijbel door de Jode, evenals de publicatie in Amsterdam in een herziene editie, droegen bij aan de populariteit van de Vos illustraties in heel Europa.

Zijn ontwerpen zijn gegraveerd door toonaangevende graveurs in Antwerpen en uitgegeven door de lokale persen waaronder Pieter Balten, Frans van Beusecom, Volcxken Diericx, Adriaen Collaert, Philip Galle, Willem van Haecht, Eduard van Hoeswinkel, Gerard de Jode, Hans van Luyck en Johannes Baptista Vrints. Naar ontwerpen van de Vos zijn ongeveer 1600 prints gemaakt.

De tekeningen van De Vos staan bekend om hun levendige en over het algemeen positieve karakter. Romantische Italiaanse landschappen verschijnen vaak op de achtergrond. Zijn duidelijke vaardigheid leidde tot een zekere mate van routinematige formulering.

Wierix II (ca. 1552-1604)

De familie Wierix was een Vlaamse kunstenaarsfamilie die zich eind 16e en begin 17e eeuw onderscheidde als graficus en tekenaar. Ze waren actief in Antwerpen en Brussel.

De eerste generatie graveurs bestond uit de drie zonen van de weinig bekende schilder en meubelmaker Anton Wierix I en Cornelia Embrecht

- Johannes Wierix (ook wel 'Jan' of 'Hans' genoemd) Wierix (1549 - c. 1618)
- Hieronymus Wierix (1553–1619)
- Antonie II Wierix (c. 1552 - C 1604)

De zoon van Antonie II, Antonie III Wierix (1596–1624), voltooit de graveursleden van de familie. Ze waren allemaal zeer productief. De familie van Wierix stond bekend om hun aandacht voor detail en uitmuntende techniek.

Johannes en Hieronymus lijken samen te zijn begonnen met hun opleiding, en hoewel Hieronymus vier jaar jonger was, Antonie kon hij gelijke tred houden met zijn broer. Zelfs in die periode waren ze vroegrijp, met zeer fraaie kopieën van andere prenten op de leeftijd van 12 jaar en 14 jaar. Of ze in de leer waren bij hun vader is onwaarschijnlijk. Deze had zich bij het Antwerpse Sint-Lucasgilde aangesloten in 1545/6 maar wordt ook geregistreerd als meubelmaker. Johannes en Hieronymus maakten eerst boekillustraties voor de grote uitgeverij van Christopher Plantijn in Antwerpen. Hieronymus werd voor het eerst betaald door Plantijn in 1570, en beiden sloten zich in 1572/3 aan bij het Antwerpse Sint-Lucasgilde.

Johannes heeft waarschijnlijk Antonie II opgeleid en Hieronymus, Antonie III. De broers werkten vaak samen, maar Johannes verhuisde van 1577–79 naar Delft, waarschijnlijk als gevolg van de plundering van Antwerpen in 1576. Daarna keerde hij voor bijna 20 jaar terug naar Antwerpen en verhuisde kort naar Den Haag voordat hij zich rond de eeuwwisseling in Brussel vestigde, waar hij bleef tot aan zijn dood.

De broeders werden in 1585 geregistreerd als lutheranen, maar aangezien ze later veel werk voor de jezuiteten deden, lijkt het waarschijnlijk dat ze zich na deze datum bekeerden tot het katholicisme. Alle drie, maar vooral Hieronymus, werden door tijdgenoten beschreven als wanordelijke levens en hadden een lang strafblad, voornamelijk voor dronkenschap en dergelijke, maar Hieronymus bracht enkele maanden in de gevangenis door in 1579-80 voor een per ongeluk dodelijke dronken aanval op een vrouwelijke herbergier. Mogelijk zijn ze om deze reden door Plantijn losgelaten.

De productiviteit en kwaliteit van hun werk geven echter een nogal ander beeld. Naarmate ze ouder werden, leidden ze een regelmatig leven, allemaal getrouwd met meerdere kinderen. Antonie II is getrouwd met Catharina van den Driessche. Hij was zes maanden afwezig in Antwerpen in 1601: waar hij deze maanden heen ging is helaas niet bekend. Nadat Antonie II in 1604 relatief jong stierf, nam Hieronymus zijn platen en de opvoeding van zijn zoontje Antonie III over. De dood van Antonie III op nog jongere leeftijd maakte een einde aan het familiebedrijf, hoewel ten minste één van de vele dochters van de broers met een graveur trouwde.

Witdoeck, Hans (1615-na 1642)

Hans Witdoeck werd te Antwerpen gedoopt op 8 december 1615. Hij was een Vlaams graveur, tekenaar en kunsthandelaar.

Hij was een leerling van de graveur Lucas Vorsterman in de jaren 1630-1631. Zijn driejarig opleidingscontract werd verbroken na twee jaar op aandringen van de vader van Hans Witdoeck. Hij was daarna twee jaar in de leer bij de schilder Cornelis Schut, die hem tot de schilderkunst introduceerde.

Witdoeck maakte ook gravures voor Cornelis Schut, meestal van een klein formaat. Hij zette zijn opleiding vervolgens verder bij Rubens waar hij leerde grotere platen te graveren. Na de dood van Rubens in 1640, werkte hij voornamelijk als kunsthandelaar. Omdat er geen informatie over hem is na zijn huwelijk met Catherina Gommaerts op 24 juni 1642, wordt verondersteld dat hij kort na deze datum is gestorven.

In zijn vroege gravures die hij maakte voor Cornelis Schut, volgde Witdoeck een traditionele stijl vergelijkbaar met die van Cornelis Galle. Zijn stijl werd vloeiender toen hij in Rubens' atelier werkte, waar hij zijn beste werk produceerde.

